BAKALÁŘSKÁ TEORETICKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

VYUŽITÍ FOTOGRAFIE V TERAPEUTICKÉ PRÁCI S PROBLÉMOVÝMI UŽIVATELI NÁVYKOVÝCH LÁTEK - KOREKTIVNÍ ZKUŠENOSTI -

ELIŠKA JÍLKOVÁ © OPAVA, 2008

VYUŽITÍ FOTOGRAFIE V TERAPEUTICKÉ PRÁCI S PROBLÉMOVÝMI UŽIVATELI NÁVYKOVÝCH LÁTEK - KOREKTIVNÍ ZKUŠENOSTI -

Eliška Jílková

Slezská univerzita v Opavě
Filozoficko-přírodovědecká fakulta
Institut tvůrčí fotografie

Opava, 2008

VYUŽITÍ FOTOGRAFIE V TERAPEUTICKÉ PRÁCI S PROBLÉMOVÝMI UŽIVATELI NÁVYKOVÝCH LÁTEK - KOREKTIVNÍ ZKUŠENOSTI -

Bakalářská diplomová práce

Obor: Tvůrčí fotografie
Vedoucí práce: Odb. as. Mgr. Jiří Siostrzonek, Ph.D.
Oponent: Doc. Mgr. Aleš Kuneš

Eliška Jílková

Slezská univerzita v Opavě
Filozoficko-přírodovědecká fakulta
Institut tvůrčí fotografie

Opava, 2008

Mé poděkování patří především vedoucímu oddělení CESTA v Řevnicích MUDr. Ivanu Platzovi, jenž mi nabídl prostor pro práci s fotografií v rámci léčebně-terapeutického programu tohoto oddělení. Mé poděkování dále patří i MUDr. Petru Popovovi, MUDr. Pavlu Bémovi a PaedDr. Václavu Schmidtovi za jejich podělení se o zkušenosti z práce se závislými a teoretické úvahy o možnosti využití fotografie v práci s touto klientelou. Za cenné teoretické i praktické předávání znalostí a zkušeností v oblasti problematiky zneužívání drog, v oblasti vývojové psychologie a dalšího, a zároveň za odbornou podporu a možnost konzultací děkuji PhDr. Miladě Votavové a PhDr. Máriovi Stretti.

Zvláště pak děkuji Odb. as. Mgr. Jiřímu Siostrzonkovi, Ph.D., za odborné vedení této bakalářské práce, ve které jsem si všechny tyto své zkušenosti a podněty mohla z hlediska praktického využití fotografie v této oblasti utřídit a zpracovat.

Eliška Jílková

PROHLAŠUJI,

že jsem tuto práci vypracovala samostatně a použila pouze citovanou literaturu. Pokud v textu uvádím přímou řeč, vycházím z přímé práce a kontaktu s klientem.

Souhlasím,
aby tato práce byla zveřejněna zařazením do knihovny FPF SU v Opavě a na internetové stránky ITF.

V Opavě, dne 12. května 2008 Eliška Jílková

OBSAH

Úvod **3**

Stručná charakteristika zařízení a jeho klientů **4**

Tvůrčí proces a jeho využití v terapeutické práci **11**

Fotografie a její možnosti

Artetrapeutický přístup 14

Kognitivně-behaviorální přístup 22

Logoterapeutické možnosti 24

Korektivní zkušenosti

Vývoj a proměny v charakteristice klienta 26

Vývoj a proměny v přístupu k tvorbě 26

Vývoj a proměny ve vlastní tvorbě 27

Závěr a stručný souhrn **28**

Seznam literatury **29**

Jmenný rejstřík **31**

PŘÍLOHY

Souhlas s použitím fotografií **33**

Přímá práce

Individuální práce, text + ukázky 34

Skupinová práce, text + ukázky 42

Kasuistika **44**

Cit.: „V životě se dostáváme do přerůzných situací. Tušíme, že existuje něco jako smysluplnost života a že je to zřejmě důležité. Podvědomě chápeme, že na správném zodpovězení této otázky záleží, jestli se náš život povede, nebo nepovede, zda bude šťastný a radostný, nebo právě naopak nešťastný až zoufalý. Jsme si vědomi toho, že život dostáváme jako možnost a záleží na nás, co z toho, co nám bylo dáno, vytvoříme. Platí to pro mladé stejně jako pro starší, pro zdravé stejně jako pro nemocné.

Křivohlavý, Jaro: Mít pro co žít. Praha, 1994

ÚVOD

CESTA

Prastarý symbol lidského života, symbol hledání místa, kam patříme, a zároveň proces s otázkou, kam směřujeme. Možnost volby “dobré” či "špatné" cesty. Na své cestě potkáváme různé souputníky, kteří mohou ovlivňovat, či přímo ovlivňují další směr naší cesty...

CESTA

Je též název detašovaného pracoviště Dětského diagnostického ústavu Dobřichovicích, které má své zázemí v Řevnicích, a jehož pracovníci se věnují práci s mladistvými, kteří se z různých důvodů dostali na tzv."špatnou" cestu a bez vnější pomoci si nevědí rady kudy, kam či jak z toho...

Tato moje práce si klade za cíl blíže seznámit s jednou z možností, jak využít fotografii, proces fotografování, zhotovování a následného povídání si nad těmito pracemi v rámci pomoci (či jinak průvodcovství) problémovým uživatelům návykových látek v období dospívání. Zároveň se chci věnovat korektivním zkušenostem, získaným za deset let působení v této oblasti.

Eliška Jílková

STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA ZAŘÍZENÍ A JEHO KLIENTŮ

Oddělení CESTA Řevnice vzniklo a svůj provoz zahájilo v roce 1997 na základě projektu, který vypracoval v roce 1976 MUDr. Ivan Platz.[1] Původním statutem pracoviště bylo Středisko výchovné péče, spadající pod tehdejší Středisko pro mládež Klíčov v Praze 9. Toto platilo do 30. 6. 2003, kdy v souvislosti s nabytím účinnosti zák.109/2002Sb. bylo oddělení začleněno pod Diagnostický ústav, Dětský domov se školou, Středisko výchovné péče, Dětský domov, Základní školu a Školní jídelnu v Dobřichovicích jako jeho detašované pracoviště. Tento stav platí i v současné době. Oddělení je v současné době jediným specializovaným pracovištěm v České republice, které (bez ohledu na resort) poskytuje terapeutickou péči dospívajícím problémovým uživatelům drog ve věkové kategorii 15 – 18 let.

ZÁKLADNÍ VÝCHODISKA A KONCEPCE PROGRAMU

Teoretickým základem programu je známá skutečnost, že práci s uživateli drog, a to hlavně s těmi mladšími ve věku do 18 let s ještě nepříliš dlouhou „drogovou kariérou“ je možné realizovat v zásadě dvěma způsoby. Jsou jimi:

1. Terapie konfrontační, kterou využívá většina terapeutických systémů, založená na tom, že klient si to, co získá během léčebného procesu, konfrontuje po určité době, ale stále ještě v rámci léčby, s reálným prostředím se všemi jeho riziky a úskalími (vycházky, dovolenky, volný pohyb např. do školy nebo učiliště…). Je to styl práce, který vyžaduje dlouhodobější pobytovou spolupráci s klientem a klade vysoké nároky na odbornou úroveň terapeutického týmu. V tomto případě je nezbytné umět pracovat se selháním (relapsem), a to nemusí být jednoduché. Je to náročné i pro klienta samotného, který často nerozumí tomu, co se to vlastně stalo, kde se stala chyba, objevuje se zmatek, nejistota, nezřídka posilované ne vždycky citlivě používanými restrikcemi a tresty ze strany terapeutů. Zvlášť u klientů té nejmladší věkové kategorie je těžké očekávat realistický náhled na situaci. Právě u nich je možné, byť se to zdá možná paradoxní, s úspěchem využít druhého stylu práce, který se dá označit jako

2. Terapie distanční (spojená s dočasným omezením svobody rozhodování), kdy klient po dobu ústavní léčby nemá možnost konfrontace s okolním rizikovým prostředím, program probíhá v bezpečném a po celou dobu víceméně uzavřeném prostředí (výjimkou jsou pouze společné akce mimo oddělení, případně návštěvy rodičů), má jasnější strukturu a pravidla. Tento způsob terapie nemůže trvat nadměrně dlouho, zkušenosti z diagnostických ústavů ukazují, že v chráněném, ale dost uzavřeném prostředí je možné být maximálně dva měsíce, pak vznikají na jedné straně tendence k útěkům, na druhé straně něco jako „návyk na ústav“, tj. „jako by člověk mohl bezpečně existovat jenom po tu dobu, kdy je hlídaný a neustále kontrolovaný“. Přesto je tento styl práce u mladistvých uživatelů efektivní a jimi samotnými dobře akceptovaný. Právě tato úvaha, dnes již ověřená pětiletou praxí, se stala základním motivem činnosti oddělení CESTA v Řevnicích.

Vyjdeme-li z definice minimálních standardů léčebné péče o uživatele drog, jedná se u oddělení CESTA o krátkodobou až střednědobou ústavní péči (ta je definovaná trváním 5–14

[1] Text využívá podkladů zpracovaných MUDr. Ivanem Platzem, a to s jeho laskavým svolením

týdnů). Pobyt zde trvá 8 týdnů, přesně 59 dnů, a probíhá formou uzavřené skupiny. Rozumí se tím, že všichni klienti společně nastupují a také společně ve stejném termínu odcházejí. Výše zmiňovaná konfrontační fáze nastává až po odchodu z oddělení, ale je spojena s nabídkou intenzivní ambulantní spolupráce, která je většinou klientů skutečně využívána.

Spolupráce s klientem se řídí několika zásadami, které je užitečné připomenout:

a) Neodsuzující terapie. Není dobré a vlastně ani spravedlivé posuzovat hodnotu člověka jen na základě toho, že bere drogy.
b) Snažit se o pozitivní hodnocení probíhajícího pobytu ze strany klienta. Často jde o tzv. prvoléčby, a tedy o první zkušenost s nějakou pomáhající institucí.
c) Stanovení reálných cílů, kterých je možné dosáhnout ve vymezené době - v našem případě v průběhu dvou měsíců.
d) Sledování výsledků terapie – dlouhodobá ambulantní spolupráce.

Je také potřeba alespoň se pokusit odhadnout motivaci klienta. Je-li on sám „nositelem svého problému“, uvědomuje-li si reálné ztráty, které mu určitý styl života přinesl, pak je na místě všestranná sociální pomoc. U mladší klientely je obvyklejší situace, kdy oním nositelem problému je někdo jiný (rodiče, pedagogové, lékaři, sociální pracovníci atd.). Všichni si přejí, aby ten, o koho jde, se změnil, žil jinak, ale on sám je tzv. v „pohodě“. Tady je potom na místě jen důsledná, pravidelná, ale také oboustranně méně příjemná sociální kontrola.
Nástupu klienta pravidelně předchází alespoň jedna jeho návštěva s jedním nebo oběma rodiči na oddělení, při které se trochu s prostředím seznámí a zároveň se proberou očekávání, s nimiž on i rodiče do nabídnuté spolupráce vstupují, pojmenují se nahromaděné problémy i eventuální východiska a ujasní se pravidla pobytu.
Samotný pobyt musí být naplněn činností, kterou je možné zvládnout, ale také v určitém smyslu uzavřít za 8 týdnů. Snažíme se o co nejrozmanitější program, ve kterém se dá více specifikovat několik klíčových témat:

1) Podrobné psychologické vyšetření a rodinné poradenství. Na těchto základech je možné volit vhodný přístup ke každému jednotlivci individuálně už od začátku pobytu. Výsledkem provedené diagnostiky je vytvoření „mapy“, kde jsou vyznačeny klientovy osobnostní charakteristiky, vztahové záležitosti (k druhým, rodině, sobě samému), jeho představa o naplnění budoucnosti a přirozeně jeho postoj k drogám, především s ohledem na to, co právě jemu jeho oblíbená droga nabízí a poskytuje.

2) Skupinová a individuální psychoterapie. Vzhledem k samotnému charakteru uzavřené skupiny většina programu probíhá společně, skupinově. Terapeutické skupiny, vedené vždy stálou dvojicí terapeutů, mají v rozvrhu pravidelné termíny (2x týdně po dvou hodinách) a mají svůj pevný, v každé následující komunitě se opakující sled témat, která umožní klientovi najít si pro sebe leccos užitečného: najít svůj osobní scénář, lépe pochopit svůj vztah k rodičům (ale i vztah rodičů k sobě), nahlédnout svůj způsob jednání v situacích pro sebe rizikových, setkat se s vlastním nevědomím, a jiné. V individuální práci s klientem mají velký význam rodinná setkání s odborným vedením, která jsou organizována víceméně v režii klienta samotného a účastní se jich jeho rodiče a nejbližší příbuzní. Účelem těchto setkání je nalézt snesitelná pravidla vzájemného soužití, hodně narušeného předchozími negativními zkušenostmi, a dohodnout se na nich.

3) Profesní poradenství. Během celého pobytu se průběžně řeší problémy spojené se školou, učilištěm, eventuálně s pracovním zapojením klienta. Značná část, dá se říci většina klientů, pokud už není přímo vyloučena, opakuje nebo má přerušený ročník, v lepším případě propadá a má spoustu absencí. Hledají se optimální cesty, jak tyto přerušené

vazby obnovit nebo začít dělat něco úplně nového. Navazujeme spolupráci se vzdělávacími institucemi a dá se konstatovat, že jejich postoje k řešení konkrétních problémů bývají překvapivě vstřícné. Základním požadavkem je, aby klient během pobytu dořešil maximum těchto záležitostí a přesně věděl, kdy a kde začne něco konkrétního dělat okamžitě po ukončení terapeutického pobytu.

4) Tvořivostní aktivity. Pod tento obecný název zařazujeme rozmanité arteterapeutické techniky (kresba, koláž, grafika, keramika, fotografie). Nejde o samoúčelné techniky, ale také o určité tématické celky, směrované k danému problému. Umění nabízí alternativní řeč – neverbální, symbolickou. Výtvarnou metaforou lze zprostředkovat myšlenky, pocity, zkušenosti atd., které jsou pro normální slovní popis příliš složité, nevhodné, nebo jsou neuvědomované. Arteterapie v našem zařízení probíhá formou pravidelné individuální a zároveň skupinové práce. Terapeutka zadává téma, které se symbolicky váže k určitému, pro klienty závažnému problému, a každý toto téma zpracovává individuálně. Klient má možnost podívat se na symbolicky zobrazenou skutečnost z jiného úhlu pohledu. Skupina nabízí rozmanité asociace a vzniká konkrétní sdělení, o kterém je možné diskutovat. Významné je i to, že zkušenost s vlastní tvorbou se může stát pro klienta inspirací pro vyplnění volného času i po odchodu ze zařízení.

5) Zážitková pedagogika má v programu CESTA několik klíčových oblastí: Jednak je to práce s koňmi, kde je možné se o koně nejen starat, ale učit se i základům jízdy. Máme možnost za přijatelných podmínek využívat nedalekou chovatelskou stanici a její návštěva je pravidelnou součástí programu každý týden. Další aktivitou je výuka AIKIDA, kde se klient učí, jako u jiných příbuzných technik, sebeovládání a osobní kázni. Součástí pobytu jsou i výjezdy do terénu. Podle ročního období jde o pěší nebo lyžařskou horskou turistiku, vodní turistiku, cykloturistiku, ale i o základní horolezecký výcvik. Zážitkovou pedagogiku chápeme především jako přírodně sportovní aktivitu, vytvářející takové podmínky, při kterých si klienti sáhnou až na samé „dno sil“. Zdá se, že tak dochází k mimořádně účelnému propojení a tím i umocnění působení skupiny, které terapeutická komunita jako specifická léčebná metoda nabízí, se situacemi relativně velké fyzické zátěže. Naše zkušenosti z práce s mladistvými uživateli drog ukazují na skutečnost, že nebývali od raného dětství vystavováni většinou žádné větší fyzické zátěži, přičemž psychická zátěž, jako např. osamocení, přílišné požadavky ve škole, nedostatek lásky, uspěchanost matek a jejich neurotičnost apod., byla naopak enormní. Na formování jejich sebepojetí se tedy způsoby vyrovnávání se s fyzickou zátěží téměř nepodílejí. Proto bývají překvapeni, objeví-li právě v této oblasti svoje skutečné hranice, najdou-li odvahu k jejich překročení, mohou-li nabývat tolik potřebnou sebedůvěru ve vlastní schopnosti a sebejistotu. To vše při překonávání obtíží souvisejících, kromě jiného, i s určitým fyzickým strádáním. Cílem není vytvářet rekordy, ale umocnit osobní zážitky jedinců i prožitek skupinové soudržnosti. Všechny akce tohoto typu jsou průběžně i na závěr společně reflektovány.

6) Pracovní terapie je pravidelnou a důležitou součástí všech léčebných a doléčovacích programů a má své pevné místo i v tomto programu. Pracovní činnost klientů musí mít určitou strukturu a konkrétní cíl, jinak je zde riziko, že se stane jen neoblíbenou a podceňovanou „vycpávkou“ programu, kdy „není co dělat“. To se týká jak klientů samotných, tak i pracovníků oddělení. Přitom práce, je-li tento pojem zbaven různých znehodnocených přídomků, jako čest, šlechetné úsilí, budovatelská aktivita atd., je něco, bez čeho lidský život nemůže být naplněn. Je tím, co přináší jedinci satisfakci, že něco dovede, může si sám sebe vážit, může být i oceňován a uznáván druhými. U uživatelů drog a zejména těch mladších, kteří tvoří naši klientelu, je otázka práce (obecně) ještě významnější, protože až na vzácné výjimky jde o dívky a chlapce, kteří mají právě v této

oblasti problémy. Ve škole neprospívají, mají absence, opakují ročníky nebo z nich jsou vylučováni, přestávají do škol a učilišť docházet. Potřeba a nutnost pravidelné a cílevědomé činnosti se vytrácí. Návrat k určitým stereotypům tohoto charakteru není vůbec jednoduchý a bývá navíc ještě nezřídka posilován úvahou „…já jsem přece nemocný člověk, toxikoman, já přece nemohu, nemusím, to, že nic nedělám, je symptom mé choroby, je to normální…". Máme jednu zkušenost, není nová ani příliš originální, ale platí obecně. Klient, který okamžitě, hned po ukončení terapeutického pobytu (mám tím na mysli skutečně hned druhý den), nenastoupí do pravidelného školního nebo pracovního zapojení, který si prostě dovolí dát si ještě pauzu na to, aby si po té „náročné léčbě" ještě nějaký čas odpočinul a pak si teprve začal svoje věci zařizovat, stejně nezačne většinou dělat nic a logicky se vrátí tam, kde do té doby fungoval docela úspěšně, tedy zpátky k drogám. V této věci vidíme účel a význam pracovní terapie. Práci je v našem programu věnována vždy určitá pravidelná část dne, zpravidla 2 hodiny dopoledne a pak vždy jeden celý den v týdnu. Do společné práce se zapojují i všichni zaměstnanci, kteří jsou právě ve službě, protože, obrazně řečeno, těžko mohu někomu říkat, aby vykopal jámu, když sám přitom nedržím v ruce krumpáč. Věnujeme se běžným pracovním činnostem řekněme údržbářského charakteru, úpravě zahrady, hřiště, opravám sportovního inventáře, kuchyňským činnostem, prádelně, opravám v obytné budově.

Chceme zdůraznit tři významná specifika terapeutické práce s dospívajícími uživateli drog:

a. Nevyzrálost metabolických procesů a nedostatek životních zkušeností i sociálních dovedností vede k rychlejšímu rozvoji závislosti. Na druhou stranu zrání je významným terapeutickým pomocníkem a dlouhodobá prognóza u dospívajících je příznivější než krátkodobá. Je nezbytné porozumět příčinám, na jejichž základě se problémy adolescentů rozvíjejí (adolescenční moratorium, poruchy osobnosti, dysthymie, poruchy chování…). Důležitost *diagnostiky* pro odpovědnou volbu terapeutických postupů.
b. Při práci s dospívajícími je třeba ve vysoké míře brát v úvahu jejich rodinný kontext a pracovat s rodiči a dalšími důležitými dospělými – *rodinné poradenství.*
c. Jedním ze stěžejních úkolů, který dospívající musí řešit, je volba a příprava na budoucí povolání. Mimořádnou váhu má proto *profesní poradenství* i praktická pomoc klientům v této oblasti.

SOUČASNÝ STAV

KAPACITA ODDĚLENÍ

Kapacita oddělení je 12 klientů pro základní program, který trvá 59 dnů, a 6 klientů pro prodloužený program, tedy celkem 18 klientů. Oddělení je koedukované, je možné umisťovat chlapce i děvčata do 18 let, což je horní věková hranice. Spodní věková hranice není striktně určena, vzhledem k charakteru programu však není vhodné, aby byli umisťováni klienti s nedokončenou základní školní docházkou.
Je možné realizovat pobyty dobrovolné, kdy je nutný souhlas rodičů, i pobyty nařízené pro klienty se soudem nařízeným výchovným opatřením. Zde je nutné doporučení kmenového výchovného ústavu a příslušného diagnostického ústavu.

CÍLE POBYTU

Základní myšlenkou programu je navazování terapeutické spolupráce s mladistvými problémovými uživateli drog, u kterých jsou už jasně definovatelné ztráty, které jim tento životní styl přinesl, kteří svou situaci nahlížejí a sami stojí o změnu. Nesnažíme se jejich problém s drogou za každou cenu definovat jako nemoc, ale i jako projev rizikového chování v dospívání, resp. výchovný problém. Vycházíme přitom z úvahy, ale i ze zkušenosti (nikoli pouze tuzemské), že vyhledávání kontaktu s návykovými látkami může být ve svém

iniciálním stádiu více výchovným problémem a je možné v těchto případech pozitivně působit formami a prostředky výchovnými.
Snažíme se vyváženě poskytovat klientům sociální pomoc i sociální kontrolu, na kterou klademe zvýšený důraz.
Cílem programu je poskytnutí dostatečného prostoru pro změnu již fungujícího scénáře uživatele drog za scénář jiný, ve kterém drogy nejsou, nebo ke změně postoje k léčbě jako takové. Tomu se snažíme přizpůsobit programovou skladbu.

CÍLOVÁ POPULACE
Bez ohledu na to, zda jde o pobyty dobrovolné nebo zda potenciální klient má soudem nařízeno výchovné opatření (PO - předběžné opatření, ÚV – ústavní výchova), je třeba jasně vymezit, že klientem oddělení je *problémový uživatel drog*, který svou situaci nahlíží a *sám stojí o změnu*. Přesné vymezení problémového uživatele drog je důležité i proto, že ne vždy se rozlišuje, u koho je v popředí porucha chování akcentovaná vývojovou krizí (moratorium na dospělost) a u koho skutečný návyk na určitou psychoaktivní látku. Zařízení tohoto typu není určeno pro tzv. experimentátory, ale také ne pro klienty s duální diagnózou (jinou současnou psychiatrickou diagnózou) pokud je známa předem.

ZPŮSOB PŘIJÍMÁNÍ KLIENTŮ
Pokud jde o klienta z výchovného zařízení, je možné provést umístění jen na žádost kmenového zařízení a se souhlasem příslušného diagnostického ústavu. Klient je správním řízením přemístěn po dobu pobytu do stavu DÚ Dobřichovice. V případě pobytů dobrovolných se sepisuje s rodiči nebo zákonnými zástupci Dohoda o dobrovolném pobytu. Financování se děje podle zák. č.109/2002 Sb. a platných vyhlášek.

PODMÍNKY PŘIJETÍ
Pro přijetí k pobytu je nezbytné splnění několika podmínek:

1) Klient musí být při příjmu toxikologicky negativní, u příjmu provádíme orientační zkoušku na přítomnost psychotropních látek. Nejvhodnější je (ale není to podmínkou), aby nástupu předcházel pobyt na specializovaném detoxifikačním oddělení.
2) Negativní vyšetření na hepatitidy A, B a C ne starší 14 dnů.
3) Celkové vyšetření, které vyloučí psychiatrickou diagnózu, organické onemocnění a tělesné nebo smyslové vady, které by klientovi znemožnily absolvovat pobyt v plném rozsahu.
4) Před nástupem požadujeme uskutečnění alespoň jednoho ambulantního setkání přímo na oddělení s klientem a jeho rodiči, resp. zákonnými zástupci.

STRUKTURA POBYTU
Terapeutický pobyt je rozdělen do dvou následných programů, které na sebe nemusí, ale v indikovaných případech mohou navazovat.

<u>Základní program</u>
Doba pobytu je osm týdnů, přesně 59 dnů, skupina je uzavřená. Rozumí se tím, že klienti nastupují k pobytu současně a současně také odcházejí. Práce s uzavřenou skupinou, byť náročnější na programovou skladbu, má podle našich zkušeností řadu výhod. Především jasnější strukturování denního programu.

Struktura poskytované péče

Popis činnosti	podíl v %
Skupinová terapie	18,4
Psychologické vyšetření	5,3
Arteterapie	9,5
Práce s rodinou (rodičovské skupiny, rodinné poradenství)	8,4
Outdoorové aktivity (zážitková pedagogika, výjezdy, zátěžové programy, regenerace)	20.0
Sociální práce	12,5
Pracovní terapie	10,6
Podpůrná terapie (edukativní programy, motivační trénink, prevence relapsu)	8,3
Individuální práce s klientem (činnost osobního terapeuta)	7,0

Terapeutický tým je multidisciplinární.
Před nástupem klienta do pobytu jsou prováděny všechny požadované úkony, sběr anamnestických údajů kvalifikovaným pracovníkem, komplexní vyšetření zdravotního stavu a psychosociální zhodnocení stavu klienta. V rámci programu je zpracován individuální plán, je vedena průběžná dokumentace.
Celý program probíhá pod odbornou supervizí a podle požadovaných kritérií je hodnocen z hlediska efektivity. Supervizi poskytuje od vzniku zařízení MUDr. Pavel Bém.

Prodloužený program
V individuálních případech je vhodné základní program prodloužit. Nejde o standardní postup, ale o vysoce individuální záležitost, kdy je třeba respektovat, že:

a) prodloužení pobytu je v přímé souvislosti s přípravou klienta na budoucí povolání – je tedy potřebná školní docházka, rekvalifikace nebo praxe v oboru, a to uskutečnitelná v dosažitelné vzdálenosti od oddělení;
b) okamžitý návrat klienta do jeho domácího prostředí je komplikován neuspokojivou situací v rodině, takže návrat domů je ještě třeba připravit terapeutickou prací s celou rodinou (ovšem při zabezpečení všech podmínek uvedených v odstavci a);
c) jedná se o klienta, který zanedlouho dosáhne plnoletosti. To bývá zvlášť významné u klientů se soudem nařízeným výchovným opatřením, neboť smyslem terapeutické práce není jejich návrat do původního ústavního prostředí, nýbrž jejich příprava na budoucí samostatný dospělý život (opět při zachování podmínek uvedených v odstavci a).

Filosofie prodlouženého programu je de facto aplikací konfrontační terapie, viz výše. Vycházíme při něm z modelů chráněného bydlení. Jedná se o program extrémně vysokoprahový. Tomu odpovídají i kritéria pro přijetí.
Klienti jsou o možnosti prodlouženého pobytu informováni podrobně po uplynutí 2/3 základního programu. Pokud má klient o prodloužení pobytu zájem, musí napsat vlastnoručně žádost, ve které uvede všechny důvody, které toto rozhodnutí podporují. Nezávisle na této žádosti (aniž by ji četli) se k eventuálnímu prodloužení pobytu jednotlivých klientů písemně vyjadřují členové terapeutického týmu. Jejich stanoviska a žádosti klientů hodnotí psycholog oddělení, který má zároveň k dispozici výsledky psychologických vyšetření, a jeho stanovisko je konečné.
Klient nastoupí do prodlouženého programu pouze v případě, že má zajištěnu v blízkém okolí

školní docházku nebo praxi v oboru, a to na dalších 8 týdnů. Ve výjimečných případech hodných zřetele, které obvykle souvisejí s dokončením ročníku ve škole, je možné, za použití stejných kritérií, pobyt prodloužit ještě o dalších maximálně 8 týdnů.

FOTO:
"náš domeček" (použita fotografie nafocená a zhotovená klientem v rámci zadání 1. focení)

„Tvůrčí proces, pokud ho vůbec můžeme sledovat, spočívá v oživení věčných symbolů lidstva, které jsou uloženy v nevědomí, v jejich vybavení a rozvinutí až k dokončenému uměleckému dílu. "Ten, kdo se vyjadřuje praobrazy, jako by mluvil tisíci hlasy; chápe i zvládá, a současně povznáší to, o čem jedná, z jednorázového a pomíjivého do sféry věčného, pozvedá osobní osud k osudu lidstva a tím uvolňuje i v nás všechny ty pomocné síly, které lidstvu vždycky umožnily zachránit se z každého nebezpečí a přečkat i tu nejdelší noc … To je tajemství působnosti uměleckého díla."[2] Jung uděluje aktivitě tvůrčí fantazie zvláštní postavení a vyhrazuje pro ni dokonce vlastní kategorii, protože podle jeho mínění nemůže být přiřazena k žádné ze čtyř základních funkcí (myšlení, cítění-emocionalita, intuice a vnímání-percepce), ale má na každé z nich svůj podíl."

Tohoto využívám v rámci strukturování programu na oddělení CESTA, neboť část klientů přicházející do našeho zařízení má výrazné tvůrčí ambice. Navíc proces tvorby není v jejich mysli tolik spojován s terapií, tu především v počátečním období navazování naší spolupráce vnímají jako něco, co je ohrožuje, jako něco, čeho se i bojí. Pokud ale vezmeme fotoaparát a jdeme fotit, pak je to hra a té jsou ve svém věku přístupní. A pokud ještě mají i tu možnost si nafocené negativy vyvolat, sami si zhotovit fotografie, pak jsou dokonce okouzleni tím, jak jsou dobří. V tomto momentě se již začínáme bavit jako „kolegové-fotografové" a až postupem času přicházejí na to, že svým přístupem k této tvůrčí aktivitě, ale zároveň i práci jako takové, jakož i vlastními výsledky v ní o sobě hodně vyprávějí, aniž by použili množství slov, leckdy silně zavádějících, případně cenzurovaných podle toho, jak kdo chce předkládat své pojetí o sobě.

Následující text shrnuje, a dále [3]:
Budu-li vycházet z teoretických předpokladů, při značném zjednodušení mohu uvést dva různé přístupy k procesu vytváření fotografie a jeho využití při práci s problémovými uživateli drog ve věku dospívání (obdobně jako u základní filosofie přístupu ke klientovi našeho zařízení, viz výše), a tomu odpovídající způsoby práce, včetně aspirací na cíle a volby prostředků k jejich dosažení ze strany pomáhajícího:

1. Expertský, direktivní a zasahující přístup souvisí s přesvědčením, že existuje a priori norma bytí, která je vědecky poznatelná, lze ji stanovit a objektivně popsat podle jasných kritérií. Lze-li stanovit a objektivně popsat normu bytí, lze samozřejmě popsat a změřit i odchylku od této normy, tzn. patologii.

V kontextu uvažování o možnostech využití procesu tvorby fotografie a její reflexe při práci s klientem by tento přístup znamenal, že objektivně existuje „pravý" význam symbolu obrazu, metafory nebo příběhu. Tento „pravý" význam není závislý na pozorovateli-klientovi, zpravidla zůstává pro porozumění klienta nedostupný a je tedy v kompetenci experta-pomáhajícího, který z projektivního materiálu klienta může „uvidět a přečíst" odchylku od normy a v souvislosti s tím zvolit efektivní strategie (ve smyslu kauzálního zvažování příčina-

[2] Cit. Jacobi, Jolande: Psychologie C. G. Junga, kap. 4 Typový problem u tvůrčího člověka. Praha 1992
[3] Text vznikl původně ve spolupráci s PaedDr. Václavem Schmidtem nejprve jako pracovní text, následně pak precizován s ambicemi na ocenění v soutěži o Národní psychiatrickou cenu prof. V. Vondráčka v roce 1999 v rámci tématu "Problematika alkoholových a drogových závislostí"; dále pak byl použit k přednáškám na AT konferencích, zčásti publikován v odborném časopise Konfrontace, ročník X, číslo 3; a v odborném časopise Arteterapie 10/2006.

následek) s cílem ovlivnit, příp. zrušit patologickou odchylku a vrátit tak klientovo bytí zpět do normy. Pomáhající tedy zná cíl i prostředky, v rámci svých intervencí zasahuje, předpisuje, omezuje a vede, přičemž se tak děje zpravidla bez účasti a opravdu chtěné spolupráce klienta.
Toto racionální a kauzální uchopení je hodnotící, souvisí s verbalitou, odpovídá věcnému poznávání skutečnosti a je charakteristické pro digitální režim logického myšlení.
Problematičnost racionálního a z kauzality vycházejícího způsobu uvažování o obrazech, symbolech a příbězích spočívá v tom, že se na základě logických operací pokouší obrazům přiřazovat znaky a významově vyhodnocovat fenomény, které svojí podstatou jsou symbolické, nadčasové a holistické, zcela závislé na pozorovateli a jeho rozumění.

2. Způsob uchopování světa je paralingvistický, nehodnotící a je přístupný spíše než racionální logice tvořivosti a intuici, spíše než vědeckému poznávání jazyku poezie. Význam zde přisuzuje pozorovatel, a to na základě celostního vnímání atmosféry obrazu (fotografie), kterou příběh a obraz vyzařuje. A to je individuální a zcela závislé na jedinci.

Pomáhající a klient v partnerském dialogu společně hledají porozumění pro individuální významy, které obrazu přisuzují a vytvářejí v atmosféře bezpečí, důvěry a vzájemné akceptace prostor pro hledání významů alternativních úhlů pohledů a cest, po kterých a ze kterých je možné v dané chvíli zaměřené téma mapovat a prozkoumávat. Pomáhající se zde podobá spíše průvodci, který může, ale také nemusí znát cíl. Průvodce neinterpretuje, nehodnotí, cíle i cestu k nim objevuje v dialogu s klientem, přičemž kompetentní ke změně a volbě je klient.
omezuje a vede, přičemž se tak děje zpravidla bez účasti a opravdu chtěné spolupráce klienta.
Toto racionální a kauzální uchopení je hodnotící, souvisí s verbalitou, odpovídá věcnému poznávání skutečnosti a je charakteristické pro digitální režim logického myšlení.
Problematičnost racionálního a z kauzality vycházejícího způsobu uvažování o obrazech, symbolech a příbězích spočívá v tom, že se na základě logických operací pokouší obrazům přiřazovat znaky a významově vyhodnocovat fenomény, které svojí podstatou jsou symbolické, nadčasové a holistické, zcela závislé na pozorovateli a jeho rozumění.

3. Způsob uchopování světa je paralingvistický, nehodnotící a je přístupný spíše než racionální logice tvořivosti a intuici, spíše než vědeckému poznávání jazyku poezie. Význam zde přisuzuje pozorovatel, a to na základě celostního vnímání atmosféry obrazu (fotografie), kterou příběh a obraz vyzařuje. A to je individuální a zcela závislé na jedinci.

Pomáhající a klient v partnerském dialogu společně hledají porozumění pro individuální významy, které obrazu přisuzují a vytvářejí v atmosféře bezpečí, důvěry a vzájemné akceptace prostor pro hledání významů alternativních úhlů pohledů a cest, po kterých a ze kterých je možné v dané chvíli zaměřené téma mapovat a prozkoumávat. Pomáhající se zde podobá spíše průvodci, který může, ale také nemusí znát cíl. Průvodce neinterpretuje, nehodnotí, cíle i cestu k nim objevuje v dialogu s klientem, přičemž kompetentní ke změně a volbě je klient.

V rámci psycho- a socioterapeutického procesu využívá každý člen týmu způsoby práce vycházející z psychologického rozumění osobnosti, které je danému profesionálovi osobnostně blízké a má v tomto přístupu také potřebné teoretické i experienciální předpoklady. Tak se vedle systémově i systemicky orientovaného rozhovoru s klienty a jejich rodinami objevují v individuální i skupinové práci prvky Gestaltu, kognitivně behaviorální i na klienta orientovaného poradenství a terapie. V souvislosti s některými hlubinně a dynamicky orientovanými směry pracují někteří členové týmu s pojmy, které jsou těmto

přístupům vlastní, např. s nevědomím, archetypy, projektivní identifikací, paradoxem, přenosem, odporem atd. Zacházejí s nimi pracovně, tzn., že se těmito teoriemi osobnosti spíše inspirují, než že by jim přiznávali objektivní a pro klienta determinující platnost.

Skupinová práce vytváří pro jednotlivé účastníky i skupinu jako celek vedle složitě strukturované vztahové sítě i prostor pro nejrůznější nabídky významů, rozumění a úhly pohledů na právě zaměřený artefakt, přičemž vedoucí-pomáhající dění facilituje, aniž by do něj vstupoval svými interpretacemi z pozice experta. Pokud nabízí svá vlastní rozumění, verbalizuje je formou a způsoby, které se snaží sdělované významy ostatním nepodsouvat ani je neobjektivizovat.

ARTETERAPEUTICKÝ PŘÍSTUP

„Proces arteterapie ja založen na poznání, že nejzákladnější myšlenky a pocity člověka derivované z nevědomí dosáhnou výrazu lépe v obrazech než ve slovech." Filozofie arteterapie je založena na přesvědčení, že "každé individuum, ať už bude, či nebude vzdělané v umění, má latentní kapacitu projikovat svůj vnitřní konflikt do vizuálních tvarů." Ty pak mohou být použity jako iniciační body pro další verbální komunikaci."[4]

V současné době se jedná již o přijatý a do značné miry i rozšířený způsob terapeutické práce s různým typem klienta, ať už se jedná o týrané děti, sociálně znevýhodněné, adolescenty s mentální anorexií, dospívající i seniory, klienty s duševní chorobou, atd. Cíle, jež si arteterapie klade, souvisejí na jedné straně z výchozí pozice a na straně druhé ze situace, potřeb a věku klienta, s nímž pracuje[5]:

a) Individuální cíle, k nimž patří uvolnění, sebeprožívání a sebevnímání, vizuální a verbální uspořádání zážitků, poznání vlasních možností a schopností, přiměřené sebehodnocení, růst osobní svobody a motivace, svoboda pro experimentování při hledání výrazu pocitů, emocí nebo konfliktů, rozvoj fantazie, nadhled, celkový rozvoj osobnosti.

b) Sociálními cíli se míní vnímání a přijetí druhých lidí, vyjádření uznání jejich hodnoty, jejich ocenění, navázání kontaktů, zapojení do skupiny a kooperace, komunikace, společné řešení problemů, zkušenost, že druzí mají obdobné zážitky, reflexe vlastního fungování ve skupině, pochopení vztahů, vytváření sociální podpory.

A využití při práci s fotografií na oddělení CESTA v Řevnicích? Arteterapeutický přístup je již obecně přijat, práce s obrazem jako s možností svého sebepoznávání či "zhmotnění" vnitřního nevědomého konfliktu je již téměř samozřejmostí. A fotografie je jen jedním z obrazových prostředků tohoto poznání za využití arteterapie.

Díky získávaným zkušenostem je možné opřít se o následující: "focení" jako takové, práce s fotoaparátem jsou pro klienty ve věku dospívání přitažlivé, a i když se většinou jedná o jejich první "focení", dosahují pěkných a zajímavých výsledků. Tento viditelný výsledek je motivuje k další tvorbě s určitým vnitřním překvapením „ejhle, ono to jde a vypadá to pěkně"; pýcha nad tím, jak jsem vlastně dobrý.

Vlastní "práce" s fotografií probíhá ve třech úrovních – jednak ve vlastní aktivní činnosti a samostatné tvorbě, dále pak ve "zpracovávání" zadaných témat a ve skupinovém dění.

Jaké si můžeme klást cíle, jaké jsou možnosti "práce" s fotografií a procesem vytváření fotografie? Lze shrnout do těchto bodů:

I.

A. pracovní proces - individuální: trénink trpělivosti, pečlivosti a čistoty, vůle a

[4] Šicková-Fabrici, Jaroslava: Základy arteterapie, kap. Z historie arteterapie. Praha, 2002
Dále se tomuto tématu věnuje magisterská diplomová práce Markéty Bendové: Arteterapie formou fotografie v České republice. Slezská univerzita, FPF, ITF; Opava, 2007

[5] Liebmanová, Marian. 1984

systematického přístupu k práci, samostatnosti, atd.

B. pracovní proces - v sociálním kontextu: vztahy, komunikace s lidmi, spolupráce, atd.

II.

A. jiný úhel pohledu na realitu
B. rozvoj fantazie a tvořivosti

III.

Reflexe, náhled, souvislosti, odstup získávaný v individuálním i skupinovém procesu.

Z hlediska arteterapie

je program „využití fotografie“ strukturován v rámci možností oddělení CESTA v Řevnicích, viz výše. Není samoúčelný, je začleněn do celkového programu zařízení, musí brát v úvahu i časové možnosti, individuální složení aktuální skupiny na pobytu a limity jejích účastníků. V současné době kromě vlastních tvořivých aktivit v rámci arteterapie zpracováváme, na rozdíl od původní koncepce (viz kap. Korektivní zkušenosti, S. 27), 5 základních témat:

- první „focení“: jak bych se představil – volná tvorba;
- archetyp stromu;
- autoportrét: jak se vidím – jak se chci vidět – jak se nechci vidět;
- fotokoláž mého já;
- fotokoláž skupiny.

Od ledna 2007 přibíráme ke klasickým analogovým zrcadlovkám i digitální fotoaparát.

Cílem tohoto sdělení nemá být jenom precizní formulace metodických postupů, a proto záměrně volím způsob vyjadřování, který běžně užívám při práci s klienty.

Ad téma „první ¨focení‘‘: jak bych se představil – volná tvorba“:

Jedná se o naše první setkání s fotoaparátem, které většinou proběhne tak třetí den po nástupu na léčebně terapeutický pobyt. Neznáme se, jsme ostražití, nevíme, co můžeme jeden od druhého očekávat. Přesto jim dám k dispozici „foťáky“, jak klasické zrcadlovky, tak i ten digitální, a jdeme ven mimo naše oddělení. Pro ně je překvapení, že jdeme prostě ven, a ještě navíc dostanou do ruky „foťák“ (= „peníze“). Ještě než stačím vysvětlit, jak se s kterým „foťákem“ pracuje, už slyším povídání o tom, co kde kdo ukradl a za kolik „střelil“ (= prodal za účelem zisku finančních prostředků na nákup drogy). No, a máme první seznámení… Dále následuje překvapení, že „foťáky“ vůbec dostanou do ruky (zkušenosti v souvislosti s nabytou nedůvěrou ve vlastním sociálním prostředí), a nakonec uvolnění a vlastní práce. Někdo je naštvaný, že musí být u nás „zavřený“, je v odporu a nic nechce dělat, jiný už se doptává, jestli může fotit to či ono. Ujasňujeme si zadání, společně s kolegou individuálně blíže seznamujeme s technikou „focení“, povídáme si mezi sebou, co vše můžeme obrazem sdělit, jaké jsou podpůrné prostředky pro stavbu fotografického obrazu, mluvíme o obsahu… a především fotíme. Vždy se najde nadšený „cvakač“ s mottem „čím víc, tím líp“. I o tom se

bavíme. O trpělivosti, možnosti zastavit se a rozhlédnout, vybírat si, třídit podstatné od nepodstatného, hledat, vytvářet, soustředit se, atd. Není to ale jenom práce – během této tvůrčí činnosti jsme si postupně blíže, dokážeme si již udělat „srandu“, bavit se, uvolňovat napětí a především předvádět se jeden před druhým.
Blíže se tomuto věnuji v kap. Kognitivně-behaviorální přístup a Logoterapeutické možnosti.

FOTO: Eliška Jílková, 2007

FOTO: ukázky přístupu k zadání 1. focení: jak bych se představil – volná tvorba; foto klienti, 2007

Ad téma „archetyp stromu“:

Využívá prostoru nabídnutého symbolem stromu, „celek projeveného; syntéza nebe, země a vody… je zakořeněn v hloubi země, ve středu světa, stýká se s vodami, a tak vyrůstá do světa času, přidává letokruhy, které ukazují jeho stáří, jeho větve dosahují nebe a věčnosti a také symbolizují rozrůznění na rovině jevů.“[6] Strom, jeden z nejvýznamnějších a nejrozšířenějších symbolů obecně - symbolický / metaforický (obrazný) význam stromu jako (lidské) bytosti – “Ty jsi, Martine, strom zelený…”, Erbenova báseň “Vrba” atd. – a na něm založený a asi 70 let užívaný Kochův Baum-Test (viz str. 19), strom života, poznání, atd.

Symbol - „(řec. σύμβολον *symbolon* poznávací znamení, emblém, značka, obraz; ze συμ-βάλλειν spojit dohromady) označuje znamení, které se samo vysvětluje. Symbol je druh znamení. To je pak smysly vnímatelná skutečnost, která poukazuje na něco, co takto vnímatelné není. Asi nejčastějším symbolem je pak slovo odkazující k myšlení.“[7]

Archetyp – pravzor, původní typ; dle Junga „vzorce psychické percepce a chápání společné všem příslušníkům lidské rasy“.[8]
„Symboly vyjadřují neznámé a možná nepoznatelné a tvoří tedy jazyk nevědomí, které je svou povahou neznámé a možná nepoznatelné.“… „může zevrubnější a jemnější pochopení archetypické symboliky sloužit k tomu, aby se nevědomý materiál uchoval v co možná vědomé formě, což by mohlo odvrátit psychologicky nebezpečné situace, pro něž je příznačná jednostrannost a ignorace. Symbol poukazuje na něco za hranicemi našeho chápání. Prožívat život symbolicky znamená proto dotýkat se individuálního významu našeho bytí a konání.“[9]
„K psychologickému růstu dojde jen tehdy, když se člověk snaží uvést obsah archetypu do reflektujícího vědomí a ustavit vztah mezi svým vědomým životem a archetypickou úrovní lidské existence.“[10] Tolik ve zkratce z odborné literatury.

Viděno z mého hlediska a posuzováno na základě získané zkušenosti jde o jedno ze dvou naprosto základních a zásadních témat, kterému se s dospívajícími věnuji, a které má určitý vliv na jejich další způsob myšlení či hodnocení situací, do kterých se buď již dostali, nebo se mohou dostat, a to i v oblasti rozhodování.

A je to také téma, kterému se v rámci času, jejž máme k dispozici, věnujeme nejdéle, neboť se skládá z několika částí:

- výpravy do okolí s „foťákem“ v ruce – hledáme a fotíme „svůj strom“ (celý strom, část stromu, kmen, koruna, kořeny, metafora prostředí – osamělý nebo naopak obklopený mnoha jinými, malý, velký, nalomený, … atd.).
  Metafora – přenesené pojmenování na základě podobnosti, obrazné vyjádření.
  Archetyp stromu je prostor, který nabízí jednotlivým klientům možnost zastavit se a přemýšlet např. o tom, kam patřím, jak vnímám sám sebe apod., a jak to ale taky pomocí stromu či skupiny stromů znázorním.
  V tomto čase v podstatě jakoby nic neřešíme – „pouze“ se zastavujeme, pozorujeme, fotíme, a přitom tak trochu povídáme, např. co asi tak hledáme (metafora, dále viz kap. Logoterapeutické možnosti);
- další část je individuální, samostatná, a svým způsobem ověřuje míru zodpovědnosti, spolehlivosti a schopnosti splnit úkol v daném čase (viz kap. Kognitivně-behaviorální přístup), tj. je potřeba naexponované negativy vyvolat, vybrat si z nich a zhotovit

[6] Cooperová, J., C.: Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů. Mladá fronta, Praha 1999. S.16
[7] Wikipedie, otevřená encyklopedie; 10.5.2008.
[8] Hopcke, H., Robert: Průvodce po sebraných spisech C. G. Junga. Nakladatelství Tomáše Janečka, Brno, 1999.
[9] dtto
[10] dtto

zvětšeniny;

- poslední setkání s archetypem stromu je již formou skupinové práce, ačkoliv v úvodu je zpracování tohoto zadání individuální. Inspirací je tzv. Baum-Test, přičemž v našem případě je kresba stromu tužkou na A4 čistý formát spíše formou soustředění se a metaforou než v původně míněném diagnostikujícím využití. Taktéž i příběh stromu, který klienti prostřednictvím svých tužek vyprávějí na druhé straně tohoto formátu A4 má víceméně charakter symbolu, příp. metafory. V samém závěru tohoto delšího skupinového setkání se dostávají ke slovu fotografie, a to jak ty, které si klient sám nafotil a zvětšil, tak i fotografie ze stálého, mnou zhotoveného souboru základních symbolů stromů. Výběrem a řazením fotografií vypráví klient vlastně svůj příběh, mluví o svých snech, touhách, zklamáních či o svých obavách apod. Ostatní členové skupiny nabízejí své způsoby vnímání, chápání, postřehy apod., takzvaně si „rozdáváme dárečky jeden druhému“ (viz způsob vedení skupiny – str. 12 a 13 této práce).
  Konkrétní ukázky viz Přílohy – „přímá práce“.

FOTO: z výpravy za hledáním archetypu stromu – „hledám svůj strom“; foto klient, 2007

Ad téma „Autoportrét: jak se vidím – jak se chci vidět – jak se nechci vidět“:

patří ke stěžejním tématům, kterému se věnujeme zhruba v polovině pobytu, a to z důvodů:

- nutný prostor důvěry, který je již v tomto období vytvořen;
- náročnosti tématu, kdy je potřebné mít dostatek času na zpracování tímto tématem objevených se osobních úskalí na cestě k abstinenci a možnostem návratu do „normálního“ života.

Technika založená výhradně na fotografických obrazech vytvořených klientem a je zcela v kompetenci klienta, jakým způsobem obraz „jak se vidím“ – „jak se chci vidět“ – „jak se nechci vidět“ ztvární. Sám si i volí kohokoliv ze skupin či nás dospělých, kdo ho v připraveném obraze vyfotí. Většinou platí, že první z vytvořených obrazů je teprve začátkem těch opravdovějších a více do hloubky jdoucích, dále viz Přílohy – „přímá práce“. Časově je tento program velmi náročný, neboť nejde jenom o fotografování, ale především o prožívání, o setkání se s leckdy velmi nepříjemnými vzpomínkami a také i faktem, skutečností, jak to doopravdy s rozhodnutím „brát či nebrat drogy“ ten který klient má. Mohlo by se tedy zdát, že část autoportrétu „jak se nechci vidět“ je tou nejobtížnější. Ze zkušenosti však vím, že pro klienta v tomto věku je nejnáročnější přijít na to „jak by se vlastně chtěl vidět“. Leckdy dokončení tohoto pro obtížnost představit si odkládáme až na druhý den. Proces, ve kterém je klient nucen se zastavit, zamyslet se nejenom nad minulostí a současností, ale též i nad tím, čím nebo kým by chtěl v budoucnosti být, jaké jsou jeho sny a plány, a jsou-li reálné… dále též kap. Logoterapeutické možnosti a též i kap. Kognitivně-behaviorální přístup. Reflexe nálad a pocitů, vynoření vlastního podvědomí i nevědomí prostřednictvím fotografie a vlastního fotografování, a to vše zaznamenáno obrazem, ke kterému je možné se v průběhu dalšího terapeutického setkávání vracet.

FOTO: autoportrét „jak se (ne)chci vidět“, únor 2008 – vznikl za dramatických podmínek, kdy si klient dlouho jen tak na něco hrál, než se opravdu naštval a v pozdních večerních hodinách šel kopat „hrob“.

Ad téma „fotokoláž mého já“:

Následuje po „autoportrétu“ a využívá na základě rozhodnutí klienta fotografií vzniklých jak při „autoportrétu“, tak i během dřívějšího průběhu terapeutického pobytu. Nezřídka sáhne i po fotografii z minulosti od dětství až po nejbližší minulost. Výjimkou nejsou ani obrázky a nápisy z různých časopisů, vlastní doprovodné texty, barevné vyjádření.
Cílem je prezentovat pomocí (především) fotografií sebe samého, co mu pobyt v našem zařízení umožnil v rámci sebepoznání, uvědomění si sebe samého, kdo jsem, a to včetně usazení v sociálním kontextu. Přemýšlení o sobě samém, o místě, kam patřím, o zálibách i neřestech. Nutnost promyšlené individuální přípravy. Reflexe toho, čemu jsem dříve nerozuměl a proč tomu teď může být jinak. Prostředek k povídání si o tom, čeho tady za dobu pobytu dosáhl, jak čemu nyní rozumí, kdo vlastně je, příp. jak se chce před druhými jevit, atd.

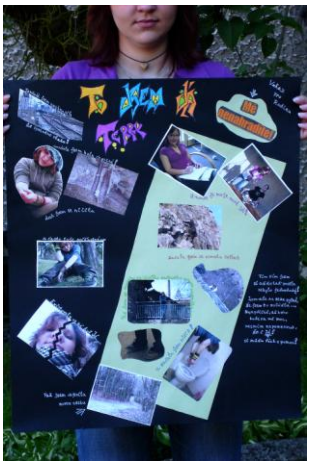

FOTO: ukázky individuální práce – fotokoláž mého já, vč. klientem vybrané aranžmá v prostoru, květen 2008

Ad téma „fotokoláž skupiny“:

Vzniká na samý závěr pobytu. Procházením se archivem fotografií z celého pobytu získává klient možnost uvědomit si celý proces vývoje od samého počátku nástupu na oddělení až po téměř odchod, ve většině případů domů. Zároveň si uvědomuje místo a roli ve skupině, mluví o tom, jak to má či může mít „rozehrané“ ve své vrstevnické skupině i širším sociálním prostředí. Mapuje, čeho dosáhl, i to, co už nestihl. Atmosféra obav, nejistot a úzkosti, co bude dál „tam venku“. A zároveň velká předsevzetí, očekávání a touhy. O všem tom i o dalším si povídáme během vlastního výběru fotografií, návrhu koncepce fotokoláže, stříhání a lepení. Loučí se skupinovou dohodou o názvu fotokoláže, a tedy i skupiny.

FOTO: Eliška Jílková, 2007 - skupinová práce

FOTO: výsledek skupinové práce

KOGNITIVNĚ-BEHAVIORÁLNÍ PŘÍSTUP

V rámci behaviorálních přístupů nemá nikdo tak dominantní postavení, jaké měl Freud v rámci psychoanalýzy nebo Rogers v rámci terapie zaměřené na člověka. Behaviorální terapeuti se mezi sebou liší jak v teoretických východiscích, tak v používaných technikách. „Ideologickým základem behaviorální terapie je tradičně učení, ačkoli se vědci neshodují, o kterou teorii učení jde, zda je to teorie Pavlovova, Hullova, Skinnerova, Mowrerova nebo některá jiná.“[11]

„Všechny behaviorální přístupy v principu vycházejí z teorie učení, ale sám pojem *behaviorální terapie* může označovat: 1. soustavu technik; 2. aplikaci určitých konceptuálních principů; 3. uplatnění metodologického stylu.[12] Avšak prudký nárůst počtu kognitivně-behaviorálních technik během 70. a 80. let se vzpírá jakékoli snaze používat termín k označení jednotného souboru technik. Proto se pojem *behaviorální terapie* používá většinou pro konceptuální behaviorismus, metodologický behaviorismus nebo nesprávně definovanou kombinaci obou.“[13]

cit.: „**Behaviorální terapie** – je historicky starší než kognitivní. Začala se rozvíjet v 60. letech hlavně v Anglii a USA. Vychází z *empirismu* – všechno poznání je uskutečňováno prostřednictvím smyslů (zrak, hmat, sluch, čich, chuť). Tento směr se zabývá podrobným sledováním a analýzou zjevného chování jedince v určitých problémových situacích. Cílem je změna problémového chování takovým způsobem, aby jedinec dokázal své problémy lépe řešit a zvládat. Terapeuti, kteří se zabývají behaviorální teorií, nemluví o nemocech nebo diagnózách jedince, ale o problémech a jejich účinných nebo neúčinných řešeních.
Protože se jedná o učení novým způsobům chování, je velmi důležité, aby proces učení byl co nejrychlejší a nejúčinnější, proto se opírá o poznatky teorie učení.

Kognitivní terapie – rozvíjí se v 70. letech v USA. Jde zde o proces přijímání, zpracovávání, hodnocení a ukládání informací z vnějšího i vnitřního prostředí. Zaměřuje se na analýzu a změnu myšlení. Cílem je, aby došlo ke změně myšlení. Snaží se o to, aby jedinec rozpoznal své nefunkční, iracionální postoje a aby je dokázal změnit na postoje žádoucí, funkční.

K propojení obou směrů došlo koncem 70. a počátkem 80. let.

Velmi důležité pro výzkum i ovlivňování chování se v této teorii stalo *učení.* Učení probíhá na základě podmiňování. Jde především o tyto mechanismy:

Klasické podmiňování – organismus se může naučit na určité stimuly odpovídat reflexními reakcemi.
Operantní podmiňování – osvojujeme a uchováváme si takový druh chování, který vede k příjemným následkům.
Observační podmiňování – učíme se tím, že vnímáme chování druhých. Řadu věcí se učíme napodobováním.

[11] Procházka, J. O.; Norcross, J.C.: Psychoterapeutické systémy. Praha, Grada Publishing 1999.
[12] Jacobson, N. S. & Addis, M. E. (1993). Research on couples and couple therapy: What do we know? Where are we going? Journal of Consulting and Clinical Psychology, 61, 85-93.
Jacobson, N. S., Fruzzetti, A., Dobson, K. S., Whisman, M., & Hops, H. (1993). Marital therapy as a treatment for depression II: The effects of relationship quality and therapy on depressive relapse. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 61, 516–519.
[13] Procházka, J.O.; Norcross, J.C.: Psychoterapeutické systémy. Praha, Grada Publishing 1999.

Sociokognitivní teorie – vztahy mezi prostředím, aktivitou a myšlením. Základními body jsou:

1) Vzájemný vliv činitelů – učení a chování jedince je ovlivněno vzájemnou interakcí sociokulturních faktorů, osobnostních rysů a vzorů chování.
2) Observační učení – člověk se neučí jen tím, co dělá, ale také tím, že pozoruje druhé lidi.
3) Symbolická představa – myšlenky a chování jsou ovlivněny představami, které máme o světě.
4) Sebevědomí – chování souvisí s tím, jak dokážeme hodnotit svou vlastní schopnost uspět a dosáhnout výsledků.
5) Autoregulace – člověk je schopný ovlivňovat běh svého života.
6) Tvorba modelů – člověk se učí napodobováním druhých, ve snaze být někdo jiný se učí sám z důsledků vlastních kroků.

Kognitivně-behaviorální terapii je možno charakterizovat jako terapii, která je zaměřená na změnu myšlení a chování, které brání jedinci v úspěšném fungování.[14]

Na základě zkušenosti ze své práce mohu říci, že pro využití fotografie v terapeutickém procesu s problémovými uživateli návykových látek je kognitivně behaviorální přístup přínosem především právě tam, kde jde o změnu myšlení a chování dosažitelnou na základě korektivní zkušenosti a učení.

Možností tzv. KBT (kognitivně-behaviorální terapie), resp. pro naši práci důležitých prvků této terapie, využívám většinou v přímém procesu fotografování, vyvolávání fotografií či v přístupu k zadaným úkolům či tématům:

Pokud bych to měla demonstrovat na příkladech z naší práce, pak téma „archetyp stromu“ je více tématem, které využívá arteterapeutického přístupu, a naopak téma „autoportrétu“ je výrazně postaveno na využití prvků KBT, především nácvikem rozhodování, odmítání, sebeposilování, sebepřijetí, sebeocenění, a především e*xpozice,* kdy je klient vědomě vystavován situacím, kterých se obává. V přímé expozici jsou klientovi nabídnuty reálné podněty, při nepřímé expozici spojení představ nepříjemných podnětů.
Během práce s fotografií se z hlediska KBT nejvíce ukazuje, jak si stojí např. v otázkách:

- sebeocenění, sebepřijetí, zodpovědnosti, spolehlivosti, komunikace, sebeovládání či ovládání druhých;

- tréninku trpělivosti, pečlivosti, soustředění, učení se dokončování zadané práce = orientace v prostoru a čase.

A pokud se v té které oblasti ukáže slabé místo, mohu jako terapeut do toho vstoupit, klienta upozornit a poté s ním společně domluvit strategii změny, přičemž ráda ocením jeho snahu a schopnost hledat řešení a každý, byť jen drobný úspěch. Zdůrazňuji mu, že nic není hned a že je lepší „vrabec v hrsti“, nežli „holub na střeše“. Při práci jsme si rovnocennými partnery.

Viz ukázky v kap. Přílohy - „Přímá práce“ a „Kasuistika“

[14] www.radkaskotakova.cz

LOGOTERAPEUTICKÉ MOŽNOSTI

Úvodem si nejprve pomohu nezbytným minimem teorie, přičemž to, co níže cituji z odborné literatury, považuji za přirozený základ své práce, neboť všechny níže zmiňované oblasti se v různém a individuálním rozměru dotýkají našeho klienta a práce s ním, a zároveň se s tímto přístupem osobně ztotožňuji:

logos – smysl

cit.:„Logoterapie se soustřeďuje na smysl lidské existence a na hledání tohoto smyslu. Nalezení smyslu života je prvořadou motivační silou člověka (každý člověk usiluje o smysluplnou existenci). Frankl mluví o vůli ke smyslu v protikladu k principu slasti (vůli ke slasti - Freud) a k vůli po moci (Adler). Logoterapii charakterizuje Frankl jako metodu nikoli retrospektivní a introspektivní, ale jako metodu otevřenou do budoucna, k tomu, co má pacient splnit (není důležité to, co očekává od života, ale to, co život očekává od něho). Tento postup Frankl chápe jako vykročení od sebestřednosti neurotika do světa, kde lze smysl života nalézt spíše než ve zkoumání vlastní psýché. Pacient je zaměřován ke smyslu svého života a konfrontován s ním; smysl svého života nevynalézá, ale odhaluje (přesto Frankl kritizuje determinismus a zdůrazňuje lidskou schopnost sebeurčení). Smysl života neexistuje v abstraktní formě, mění se od člověka k člověku, ze dne na den. Podle logoterapie jej lze dosáhnout třemi způsoby: prováděním nějakého činu, zakoušením nějaké hodnoty (přírody, kultury, lásky), utrpením (smysl utrpení, který přesahuje intelektuální schopnosti člověka, Frankl nazývá suprasmyslem). Podstatu lidské existence vidí logoterapie v odpovědnosti člověka za vlastní život.
Je-li vůle člověka ke smyslu zmařena, může být kompenzována vůlí k moci, k penězům nebo k libosti. Jindy vzniká existenční frustrace, která může vyústit v noogenní neurózu. Noogenní neurózy mají původ v noos (mysl, duch), nikoli v psýché jako ostatní (psychogenní) neurózy. Noogenní neurózy pramení v konfliktech mezi jednotlivými hodnotami, v morálních konfliktech (duchovních problémech). Člověk k životu potřebuje noodynamiku - napětí mezi smyslem jeho života a jeho úsilím o toto naplnění. Nevidí-li člověk smysl, pro který stojí za to žít, je naplněn existenčním vakuem (Frankl je nazývá kolektivní neurózou XX. století), které se projevuje především stavem nudy.
Logoterapie užívá jako metodu techniku paradoxní intence. Vychází z teorie hyperreflexe (přehnaná pozornost, např. strach navodí to, čeho se obáváme) a hyperintence (přehnané usilování, znemožňuje to, co si přejeme). Paradoxní intence záleží ve zvratu pacientova postoje, v nahrazení jeho strachu paradoxním přáním; např. fobický pacient je vyzván, aby si alespoň na chvíli přál to, čeho se nejvíce bojí. Významnou úlohu při vytváření paradoxních intencí hraje schopnost kritického pohledu na sebe sama, smyslu pro humor.“[15]

- „Terapeuti používají spíše pacientův jazyk než jazyk teorie; objasňující zpětná vazba pomáhá pacientům lépe si uvědomit bytí, včetně některých jeho zablokovaných aspektů.
- Když uděláme stejnou chybu jako mnoho behavioristů a budeme při sebeocenění vycházet ze sociálního ocenění, pak budeme žít pouze pro druhé, k čemuž obvykle patří lhaní druhým, které nám má dopomoci k dosažení či udržení jejich uznání.

[15] Frankl, V. E.: Člověk hledá smysl. Úvod do logoterapie. Psychoanalytické nakladatelství; Praha 1994.
Längle, A.; Frankl, A.: Obhájce lidskosti; in: Propsy 7/97. Portál; Praha.

cit.: www.referaty-seminarky.cz, 20.8.2005

.

- Slovy Heideggera, která si později vypůjčil Sartre, je autentický život založen na přesném zhodnocení lidských schopností a využití jedincova potenciálu. Člověk je autentický, dokud je jeho bytí ve světě v naprostém souladu s danostmi vlastní přirozenosti a okolního světa (Bugental, 1976). (str.100).
- Autentičnost vyžaduje uvědomění si svého já, vztahů a světa, rozpoznání a přijetí možností volby. K rozhodování se mezi možnostmi je potřeba mít odvahu nést zodpovědnost za své chování.
- Vědomí a volba jsou jedinečnými lidskými charakteristikami, které, když je využijeme, z nás mohou udělat jedinečného člověka. Můžeme přitom být s druhými a se světem, aniž by nás druzí vlastnili nebo si nás svět koupil.
- Svoboda není jen slovo označující nejvzácnější věc na světě; je to oddanost podstatě vlastního bytí, která říká, že společnost nám nemůže poskytnout nic cennějšího, co by vyvážilo ztrátu naší jediné šance stát se sám sebou.“[16]

V tomto věku je pro klienta téměř nepředstavitelné vědět, kdo je a kam směřuje, mít již nalezen svůj smysl života, vědět, pro co žít. Takto formulováno je to pro něho dokonce traumatizující, ne zcela rozumí obsahu výše uvedených slov, bojí se toho, co to po něm vlastně chci. Ale rozumí výrazům „prázdnota; nuda; nicota; nevím, co chci, nic mě nebaví, apod.“ A také ve většině případů znají zfilmovanou pohádku „Nekonečný příběh“, společně si čteme příběh z knihy O.Wilde: „Šťastný princ“ – tomuto přiblížení obsahu naší spolupráce již lépe rozumí a stává se aktivním při vlastním hledání *bytí ve světě – bytí pro druhé – bytí pro sebe samého.*
Při své práci vycházím z té části teorie osobnosti, která odpovídá vymezení: „existence vzniká, stává se, je procesem bytí, který není dán dopředu nebo charakterizován určitými rysy. *Bytí* předpokládá aktivní a dynamický proces. K existenci také nedochází uvnitř jedince, ale spíše mezi jedincem a světem.“[17]
Tak jako má svůj význam arteterapie a KBT, má svůj přínos i logoterapie v celkovém kontextu realizace programu využití fotografie v terapeutické práci s problémovými uživateli návykových látek ve věku dospívání především způsobem vedení komunikace: „Logoterapie užívá jako metodu techniku paradoxní intence“, viz str. 25 tohoto textu, přičemž významnou úlohu v našem případě hraje především schopnost kritického pohledu na sebe sama a smysl pro humor. Tato linie nás provází celou dobu pobytu, v průběhu činností spojených nejenom s fotografií, i když především s ní. A pro některé z našich klientů se nakonec stala fotografie součástí smyslu života, jeho obohacením, profesí či velkým koníčkem. – Možnost vytvářet, dělat sobě i druhým radost, být užitečný či potřebný, atd. Např. ne každý je schopen vyvolávat fotografie, příp. vyvolávat tak dobře jako ten druhý, a ten zase má radost z toho, že je nejenom šikovný, ale může být důležitý pro jiné. Tedy při svém zaměření na život chceme to, co děláme, vnímat jako smysluplné a jsme to pouze my, kdo dáváme svému životu smysl. Dále viz Přílohy: „Kasuistika“.

[16] cit.: www.referaty-seminarky.cz,
[17] Procházka, J. O.; Norcross, J. C.: Psychoterapeutické systémy, str. 88. Praha, Grada Publishing 1999.

VÝVOJ A PROMĚNY V CHARAKTERISTICE KLIENTŮ

Jak již bylo řečeno v úvodu této práce, oddělení CESTA zahájilo svoji činnost v roce 1997. Je tomu tedy více než deset let, co nabízí své služby problémovým uživatelům návykových látek ve věku dospívání. Obsah práce se nezměnil, ale během těchto let došlo k několika důležitým změnám, které přispěly k zamyšlení se nad tím, jak dál.
První změnou, kterou jsme si v týmu začali uvědomovat, byla postupná změna v charakteristice klientely využívající našich služeb – zhruba po pěti letech působnosti v této oblasti ji zjišťujeme a v týmu vedeme diskuse o tom, zda se opravdu jedná o změnu, nebo o přechodný stav. V předcházejících letech k nám přicházel klient drogou více zdevastovaný a tzv. vybraný: má již v souvislosti se zneužíváním návykových látek leccos za sebou, poznal ztráty; má také více sklony k útěku za svou drogou, ale na druhou stranu, pokud dokáže v našem zařízení setrvat, pak je velmi tvořivý a nápaditý, se sklonem sám si vytvářet svoji zábavu, i když leckdy překračující hranice daných pravidel, mít svůj názor a pohled na věc. Mluvím o klientovi ve věku především 17 až 19 let, výjimkou není ani klient dvacetiletý.
Naproti tomu klient, který k nám přichází nyní, se nám jeví především více konzumní a více závislý na našich službách ve smyslu poskytování servisu. V souvislosti se změnou statutu v roce 2003, viz str. 5, se mění i věková hranice klientů. Aktuálně pracujeme s klientem ve věku 15 až 18 let, což je v období dospívání citelný rozdíl oproti dřívějšímu rozmezí: klient k nám přicházející je mladší, méně tvořivý, ale hravější, upřednostňuje konzum před vlastní fantazií a tvorbou. Navíc problémové zneužívání látek již nebývá primární diagnózou jako u dřívější klientely, ale spíše průvodním jevem a zejména důsledkem rodinných poměrů a vztahů. Objevuje se i týrání a zneužívání dětí. Tyto naučené projevy pak často postižení klienti přenášejí i do skupiny a její práce. Také ale platí i to, že klient je teprve na počátku své drogové kariéry, nepoznal výrazné ztráty, drogu má ve většině případů jako formu zábavy tak, jak se to v tomto věku ve společnosti celkem běžně objevuje. Pokud bych mohla použít přirovnání k fotografii – jeho přístup a vnímání problémů jsou spíše černobílé, s chybějící tonalitou šedé škály.

VÝVOJ A PROMĚNY V PŘÍSTUPU K TVORBĚ

Počátky naší práce s fotografií byly ovlivněny celkovým nadšením a okouzlením z toho, co vše se dá dělat, jak jsme všichni dobří a šikovní. Teprve v průběhu času a díky zkušenostem získávaným nejenom v praxi, ale i doplňováním si vzdělání dospívám k tomu, že je také důležité mít koncepci, danou strukturu a obsah v souladu s programem oddělení. Podstatným momentem se stává uvědomění si toho, co může fotografie nabídnout nejenom jako forma zajímavé činnosti, ale i obsahem a uplatňovanými přístupy, a tím i uvědomění si nabízejícího se prostoru pro poznání sebe samé a svých svých možností i v kontextu se širšími sociokulturními souvislostmi, viz jednotlivé kapitoly.
Další změna nastává se změnou klientely, přičemž výrazným ovlivněním společné práce není jenom nižší věková hranice a již výše zmíněný častější výskyt zneužívání návykových látek jako sekundárního projevu celkové situace klienta, ale též odklon od zneužívání opiátových návykových látek, především heroinu, ve prospěch téměř 100% zneužívání amfetaminů, tedy pervitinu, dále pak marihuany a čas od času těkavých látek. Pro práci s fotografií to z mé strany znamená být více trpělivá, umět klienta usměrňovat, „brzdit“, dovést ho k lepší

koncentraci, soustředění, apod. Ve srovnání s klientem zneužívajícím opiáty je klient „na pervitinu“ pro práci s fotografií náročnější. Navíc fakt, že problémové zneužívání návykových látek již ve většině případů není primární diagnózou, znamená i změnu v již zaběhnutých tématech – opouštím téma „nalomený strom“, neboť klient toto téma prostě nevnímá. Dalším tématem, které již není aktuální, resp. je problematické s ním pracovat, je ryze skupinové téma „drogový terén“ (skupina nad fotografiemi z drogového terénu) – v současné době by mohlo spíše působit návodně tak, jak se v praxi stávalo kritizovaným přednáškám v rámci prevence prováděné na základních školách. Naopak se dostává do popředí především „archetyp stromu“, „autoportrét“ a „koláž mého já“.
Dalším ovlivňujícím faktorem je technický vývoj nejenom v oblasti fotografie – klasická zrcadlovka je pro většinu klientů něčím archaickým (byť má své kouzlo, tajemno a „to se počítá“), všichni fotí na „digitál“, vžitá je práce na počítači – všechno rychle, teď a hned… „Proč fotky zvětšovat, to nemáte tiskárnu?“

VÝVOJ A PROMĚNY VE VLASTNÍ TVORBĚ

S postupnou změnou klientely dochází i ke změně ve vlastní tvorbě a přístupu k ní. Ta se projevuje nejenom odklonem od části původních témat, ale i v tvorbě klienta jako takového. Jeho práce jsou zaměřené více na sebe a své vrstevníky (já tady – tam a s tím – oním…), ofocování graffiti, apod., méně pak už na tvořivost jako takovou. Klient má více potřebu „cvakat“ než hledat a třídit si sám pro sebe nalezené. Má problém zastavit se, vidět a chtít vidět. Jeho scénář je akční a konzumní, má tendenci spíše brát než dávat. Práce s ním připomíná scénář „máma – dítě“, kdy se dítě dožaduje nějaké hračky ne pro hračku samotnou, ale proto, že ji má někdo jiný. Je náročné požadovat ucelenou práci, vyžaduje to důslednost, vyšší míru kontroly a více průvodcovství při hledání a nalézání. Pokud si toto dokážeme vzájemně poskytnout, pak výsledné práce bývají hravější, barvitější a méně (či přinejmenším dosud méně) zatížené existenciálním vakuem oproti pracím dřívějších klientů. Snad lze i říci – více dětské. V současné době speciálně ve fotografování nejde již tolik o hledání, ale o zaznamenávání pro osobní paměťovou potřebu. Jestliže takto objektivizuji, pak samozřejmě ovšem s vědomím, že se vždy, v každé skupině objeví aspoň jeden klient, který vnímá fotografii – proces fotografování a práci ve fotokomoře – jako něco, co je mu blízké jako výrazový a komunikační prostředek, i jako prostředek k seberealizaci.

ZÁVĚR A STRUČNÝ SOUHRN

Práce obsahuje sdělení vycházející z praktické aplikace fotografické tvorby a její reflexe při práci s problémovými uživateli návykových látek na oddělení CESTA v Řevnicích.

V spektru nabídky aktivit klientům při jejich pobytu na oddělení je v rámci arteterapeutických přístupů využívána i fotografie, kterou zde pojímám jako proces vytváření. Cílené, tematicky a časově orientované strukturování tohoto procesu vytváří pro klienty relativně bezpečný a inspiracemi bohatý prostor, ve kterém mohou reflektovat svoji dosavadní minulou zkušenost, lépe se orientovat v přítomnosti a šťastněji konstruovat svoji budoucnost.

Fotografování vytváří jakýsi pomyslný most ze světa představivosti a prožívání do světa reality, plánování a chování. Tento most je kromě jiného vystavěn z potenciálních možností klientů, přičemž zároveň platí, že konstruování reality a pohyb v ní jsou vázány určitými pravidly.

Na základě dosavadních zkušeností lze vyslovit předpoklad, že teze formulované v úvodní teoretické části práce (o vhodnosti kombinace arteterapeutického, kognitivně-behaviorálního a logoterapeutického přístupu) se naplňují i v praxi. Ne jenom proto, že já to chci takto vidět, ale sami klienti to vlastními slovy formulují během tvorby a její průběžné reflexe. Transakční analytik by mohl např. říci „Tvořivé dítě v nás, zdroj energie k růstu, se rozvíjí na úkor dítěte příliš adaptovaného či naopak vzdorovitého. Dospělý v nás získává kontrolu a zároveň kompetenci brát na sebe odpovědnost za volbu i důsledky našeho chování a přitom kultivuje rodiče v nás, a to v jeho příliš ochranitelských i trestajících polohách.“

Zdá se, že fotografování je potenciálně vhodným prostředkem pro podporu takovéhoto vývoje i proto, že je technicky náročnou činností a zároveň vždy zahrnuje i záměrné či nezáměrné symbolické vyjádření a sdělení.

Symbolizace je nejstarším a nejzákladnějším výrazovým prostředkem, který odhaluje ty stránky skutečnosti, jež unikají jiným způsobům vyjádření. Má schopnost v obecně přijatelném rámci obsáhnout myšlení věků a sny lidského rodu. Rozněcuje představivost a uvádí nás do oblastí, kde lze přemítat beze slov. Symbol je živoucí a stále se rozvíjející. Nezůstává omezen pouze na jednu úroveň: musí vyjevovat něco podstatného z toho, co symbolizuje, aby mohlo dojít k porozumění; obsahuje nesmírné a stále se rozrůstající množství možností a umožňuje vnímat základní souvislosti mezi zdánlivě různorodými formami nebo podobami. Dokonalý symbol by měl uspokojovat každou stránku člověka – jeho ducha, intelekt i emoce. Lhostejnost k symbolům není, jak se mnozí domnívají, známkou osvícenosti a duchovnosti. Ve skutečnosti je to symptom nemoci. Mircea Eliade vidí v obnově vyjadřování pomocí symbolů příležitost k „záchraně moderního člověka před jeho kulturním provincionalismem a především před jeho historickým a existenciálním relativismem.”

SEZNAM LITERATURY

Balcar, Karel: Úvod do studia psychologie osobnosti. Chrudim 1991.

Birgus, Vladimír; Vojtěchovský, Miroslav: Jistoty a hledání v české fotografii 90. let. Nakladatelství KANT. 1996.

Boorstin, J. D.: Člověk tvůrce. Prostor, Knižní klub, Praha 1996.

Borecký, Vladimír: K otázkám symbolické imaginace. Karolinum, Praha 1998.

Budil, T. Ivo: Mýtus, jazyk a kulturní antropologie. Triton, Praha 1995.

Cooperová, J. C.: Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů. Praha 1999.

Drapela, V. J.: Přehled teorií osobnosti. Portál, Praha 1997.

Eliade, M.: Mýty, sny a mystéria. OIKEMENH, Praha 1998.

Flusser, Vilém: Za filosofii fotografie. Praha 1994.

Frankl, E. V.: Vůle ke smyslu. Cesta Brno, 1994.
Lékařská péče o duši. Cesta Brno 1995.

Gellner, Ernest: Rozum a kultura (historická úloha racionality a racionalismu). Brno 1999.

Hall, J.: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění. Praha 1991.

Hopcke, H. Robert: Průvodce po sebraných spisech C. G. Junga. Praha 1993.

Huxley, Aldus: Brány vnímání. DharnaGaia, MAŤA, Praha 1996.

Jacobi, Jolande: Psychologie C. G. Junga. Psychoanalytické nakl., Praha 1992.

Kastová, Verena.: Dynamika symbolů. Praha 2000.

Klaricová, K.: František Drtikol, Praha 1989.

Koťátko, Petr: Interpretace a subjektivita; Filosofia, Praha 2006.

Křivohlavý, Jaro: Mít pro co žít. Praha 1994.

Längle, Alfred: Smysluplně žít. Aplikovaná existenciální analýza. Cesta Brno 2002.

Liebmann, M.: Skupinová arteterapie. Portál s.r.o., Praha 2005.

Lisá, L., Kňourková, M: Psychický vývoj dítěte. Avicenum, Praha 1986.

Lukasová, Elizabeth: Logoterapie ve výchově. Portál s.r.o., Praha 1997.
I tvoje utrpení má smysl (Logoterapeutická útěcha v krizi). Brno 1998.

Malina, J. a kol.: O tvořivosti. Brno 1993.

Molyneaux, L. B.: Tajemné kulty a rituály. Praha 1996.

Nakonečný, Milan: Psychologie osobnosti. Praha 1995.
Sociální psychologie. Academia Praha 1999.
Motivace lidského chování. Academia Praha 1996.

Perniola, Mario: Estetika 20. století. Nakl. Karolinum, Praha 2000.

Prochaska, J. O.; Norcross, J. C.: Psychoterapeutické systémy. Grada Publishing, Praha 1999.

Riedel, Ingrid: Obrazy v terapii, umění a náboženství. Portál s.r.o., Praha 2002.

Rudgley, R.: Kulturní alchymie. Lidové noviny, Praha 1996.

Sartre, Jean-Paul: Bytí a nicota. Praha 2006.

Schweitzer, A.: Z mého života a díla. Vyšehrad, Praha 1974.

Sontagová, Susan: O fotografii. Praha 2002.

Šicková-Fabrici, J.: Základy arteterapie. Portál, s.r.o., Praha 2002.

Šmok, Ján: Začněte fotografovat. Praha 1983.

Tomášek, Zdeněk: Fotografujeme na černobílý film. Praha 1984.

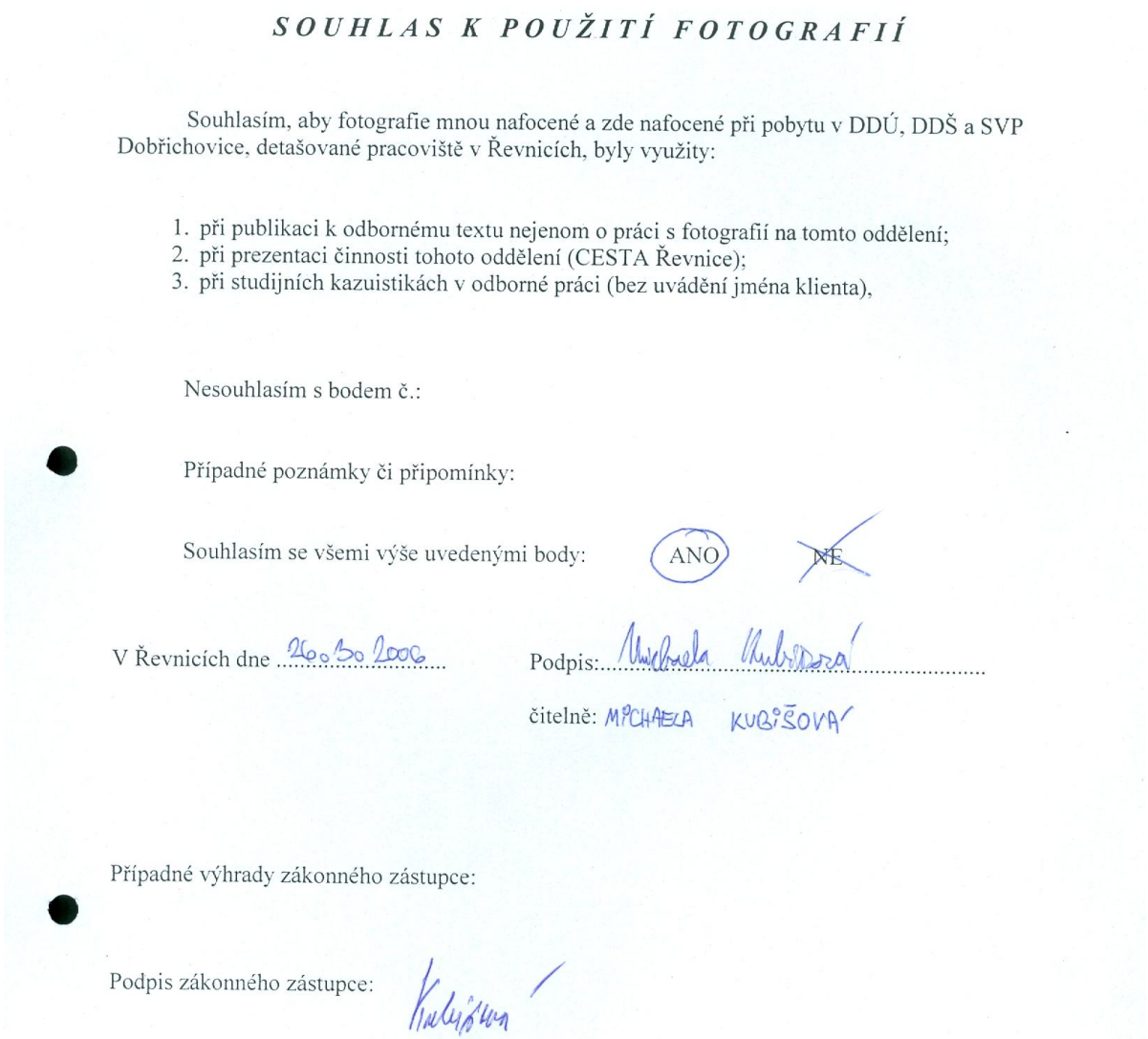
Vágnerová, Marie: Vývojová psychologie. Portál, s.r.o., Praha 2000.

Vybíral, Zbyněk: Vymoderovaný svět. Nakl. Konfrontace, Hradec Králové 1997.

Yalom, I. D.: Chvála psychoterapie. Portál, s.r.o., Praha 2003.
Existenciální psychoterapie. Portál, Praha 2006.
Máma a smysl života. Portál, Praha 2001.

JMENNÝ REJSTŘÍK

Adler, A. 25
Bugental, J. 26
Eliade, M. 28
Frankl, E. 25
Freud, S. 23, 25
Heidegger, M. 26
Hull, C. 23
Jung, C. G. 12, 18
Křivohlavý, J. 3
Mowrer, H. O. 23
Pavlov, I. P. 23
Platz, I. 5
Rogers, C. 23
Sartre, J. - P. 26
Skinner, B. F.23
Wilde, O. 26

SOUHLAS K POUŽITÍ FOTOGRAFIÍ

Souhlasím, aby fotografie mnou nafocené a zde nafocené při pobytu v DDÚ, DDŠ a SVP Dobřichovice, detašované pracoviště v Řevnicích, byly využity:

1. při publikaci k odbornému textu nejenom o práci s fotografií na tomto oddělení;
2. při prezentaci činnosti tohoto oddělení (CESTA Řevnice);
3. při studijních kazuistikách v odborné práci (bez uvádění jména klienta),

Nesouhlasím s bodem č.:

Případné poznámky či připomínky:

Souhlasím se všemi výše uvedenými body: ANO NE

V Řevnicích dne 26.3.2006 Podpis: Michaela Kubišová

čitelně: MICHAELA KUBIŠOVÁ

Případné výhrady zákonného zástupce:

Podpis zákonného zástupce:

Ukázka: sken souhlasu

Nezbytnou součástí práce s fotografií je i písemný souhlas, a to i zákonného zástupce. Případný nesouhlas byl dříve spíše vyjímkou, nyní se stává pravidlem nejenom ze strany opatrného rodiče, ale dokonce i ze strany klienta.
Všechny zde publikované fotografie a příběhy jsou zveřejněny se souhlasem klienta a jeho zákonného zástupce.

PŘÍMÁ PRÁCE

- individuální práce, text + ukázky

- první focení - blíže se tomuto setkání věnuji v kap. Z hlediska arteterapie. S. 16.

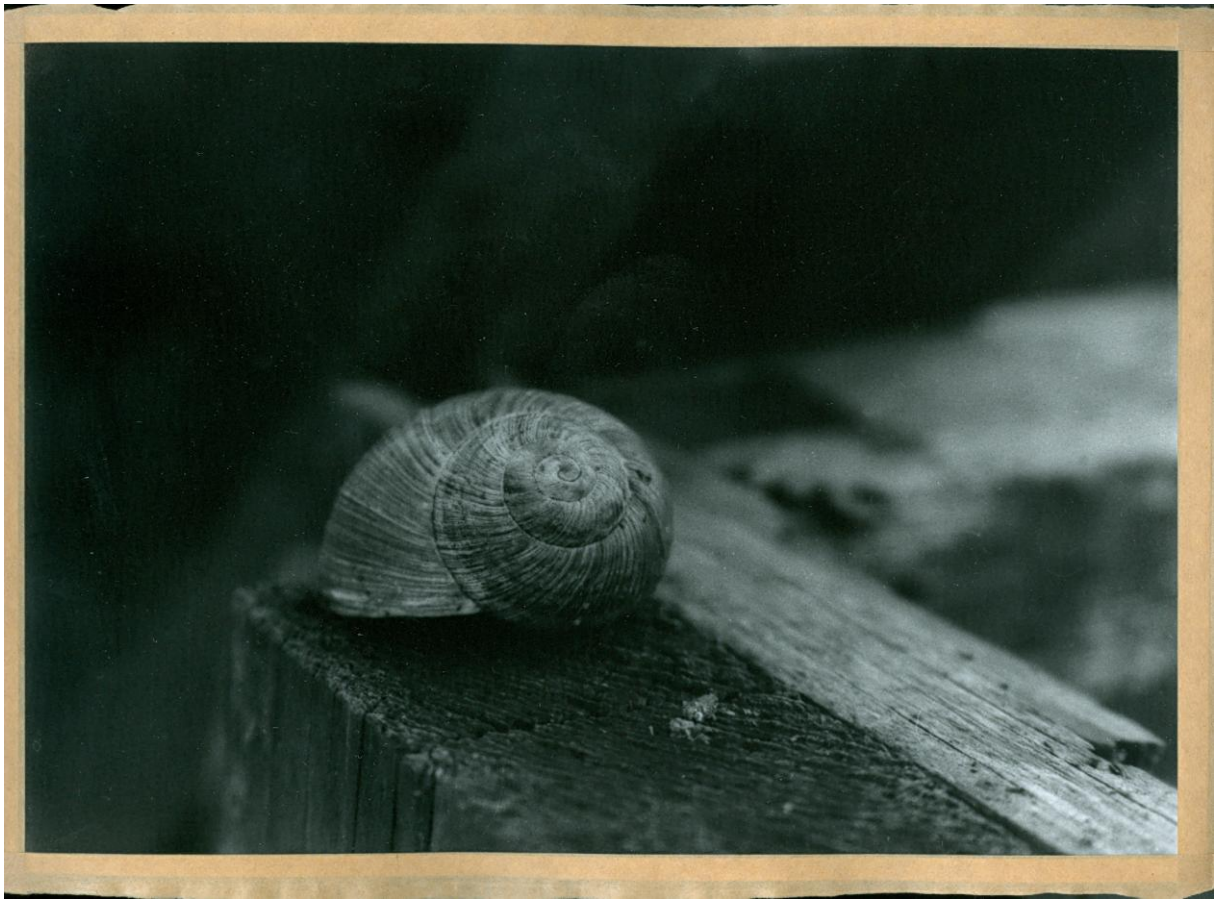
- práce ve fotokomoře

Druhým seznámením se s fotografií je práce ve fotokomoře. Je to temná „díra“, do které klienti většinou vstupují poprvé a tma, která je za dveřmi této místnosti čeká, je pro ně značným překvapením. Většinou slyším reakce „a to se tu opravdu nesmí svítit?“ - „vždyť je rozsvíceno“ - „ale to je nějak málo, skoro není vidět; a proč červená žárovka?“.
Ve fotokomoře je možné pracovat s jedním, max. dvěma klienty zároveň. Ve tmě a nad jejich prvními vznikajícími fotografiemi začínají vyprávět. O sobě, o rodině, o svých zážitcích a zkušenostech s drogami. Vzniká atmosféra, která dává prostor k důvěrnějšímu kontaktu klienta s terapeutem a vytváří se pocit bezpečí, který je nutný pro další spolupráci.
Občas se setkám s klienty, kteří mají ze stísněných prostor a tmy fotokomory strach. Nestává se to často, ale pokud se takový klient objeví, nenutím ho. Příkladem může být chlapec, jehož otčím sám doma vyvolával fotografie a kluk mu úmyslně smíchával chemikálie tak, aby mu co nejvíce znepříjemnil pobyt u nich doma. Po třech týdnech u nás mu vyvolávání fotografií nečinilo větších obtíží. Možná proto, že ve fotokomoře pracovali i ostatní…
Ve druhém případě se jednalo o děvče, které šlo do fotokomory pracovat bez námitek, ale bylo na ní během pobytu v této místnosti vidět, že jí je čím dál hůř, nesoustředí se a působí tak, jako by měla každou chvíli omdlít. Sdělila jsem jí své obavy a ona odpověděla, že jí v místnosti není dobře, je tu tma, chybí okna, světlo a místnost je malá. Práci však dokončit chtěla a předsevzala si, že to překoná. Domluvili jsme se, že v momentě, kdy to již zvládat nebude, může odejít.
Ne každému se daří práci ve fotokomoře rychle pochopit, ale vždy se najde klient, který je schopen již od prvních setkání pracovat samostatně, bez mé asistence. Přínosem je, že se učí samostatné práci, učí se ptát na to, čemu nerozumí i na to, jak co má udělat, pokud výsledek neodpovídá jeho představám (v hlavě už má své představy). Dalším přínosem je fakt, že tito aktivnější či rychleji chápající proces zhotovování fotografie, mohou pomáhat těm, kteří nemají tu schopnost takto rychle v samostatné práci pokračovat. Nejsou tudíž již tak závislí na mé přítomnosti, učí se spolupracovat, předávat si své zkušenosti, diskutovat…
Tímto aktivním, více samostatným přístupem a společným sdílením se části klientů začínají i rozšiřovat možnosti v oblasti volné tvorby. Jsou vnímavější a díky radosti a uspokojení z výsledků ve fotokomoře začínají přemýšlet i o dalších tématech, o svých vlastních, která chtějí oni sami zpracovat, tedy o své vlastní volné tvorbě. Jiní mají naopak potřebu “naflákat” co nejvíce fotek jenom pro sebe, odvézt si je a jinde se chlubit, co se naučili jenom pro to, aby byli např. pro své vrstevníky, apod., zajímavější.

Cit. “Pro mě byla fotokomora úplně nová věc, ale určitě si získala moji pozornost. Můj první den ve fotokomoře mě hodně bavil. Hodně mě baví fotit a myslím si, že je úžasné si fotky pak sám vyvolat. A je to určitě i praktické pro další focení, protože vím, co mám vylepšit na focení, aby další fotky byly dokonalejší.”[18]

[18] Slova klienta Honzy

Ukázka: sken originální zvětšeniny 18 x 24 cm, foto i vyvolání klient Honza, únor 2008

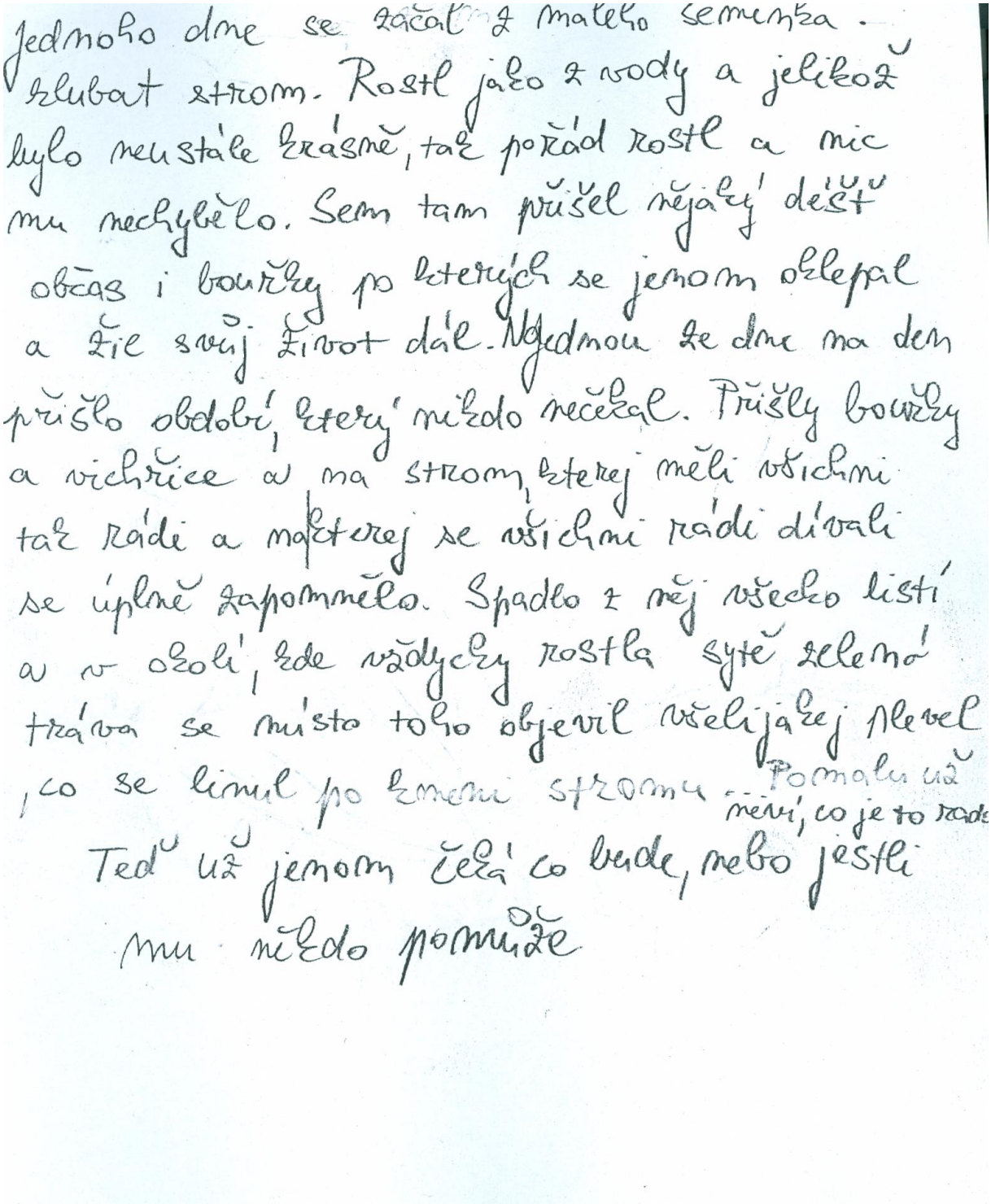
Ukázka: sken originální zvětšeniny 18 x 24 cm, foto i vyvolání klient Honza, únor 2008

- archetyp stromu

jak jsem již zmiňovala v kapitole Z hlediska arterapie, S. 19, toto téma se skládá z několika částí – vlastnímu fotografování jsem se věnovala na straně 18, na tomto místě dám prostor ukázkám prací jednotlivých klientů vycházejících z Baum-testu.

Ukázka: individuální kresba stromu

Jednoho dne se začal z malého semínka
hlubat strom. Rostl jako z vody a jelikož
bylo neustále krásně, tak pořád rostl a nic
mu nechybělo. Sem tam přišel nějaký déšť
občas i bouřky po kterých se jenom oklepal
a žil svůj život dál. Najednou ze dne na den
přišlo období, který nikdo nečekal. Přišly bouřky
a vichřice a na strom, kterej měli všichni
tak rádi a nakterej se všichni rádi dívali
se úplně zapomnělo. Spadlo z něj všecko listí
a v okolí, kde vždycky rostla sytě zelená
tráva se místo toho objevil všelijakej plevel
, co se šinul po kmeni stromu ... Pomalu už
neví, co je to radost
Teď už jenom čeká co bude, nebo jestli
mu někdo pomůže

Ukázka: individuální příběh stromu

Autorem této ilustrační prezentace týkající se tématu „archetyp stromu“ je děvče. Její příběh stromu se prolíná nejenom kresbou, příběhem, ale i zhruba 10 dní před vlastní skupinovou prací nafocenými fotografiemi, viz foto níže.
Zápis průběhu skupiny, S. 44.

Ukázka: foto i zvětšenina – klientka, individuální příprava pro skupinovou práci na téma „archetyp stromu“

- autoportrét: „jak se vidím – jak se chci vidět – jak se nechci vidět“

- pracujeme individuálně, skupinkově i skupinově – nejprve každý sám za sebe, a to buď s přístupem odmítnutí, útěku, tj. práce jen tak na oko, nebo leknutí se – cože to po něm chceme; později mezi sebou začínají diskutovat, co kdo vymyslel, spolu mluvíme o tom, je-li to opravdu ono, nebo… a potom už pracujeme:

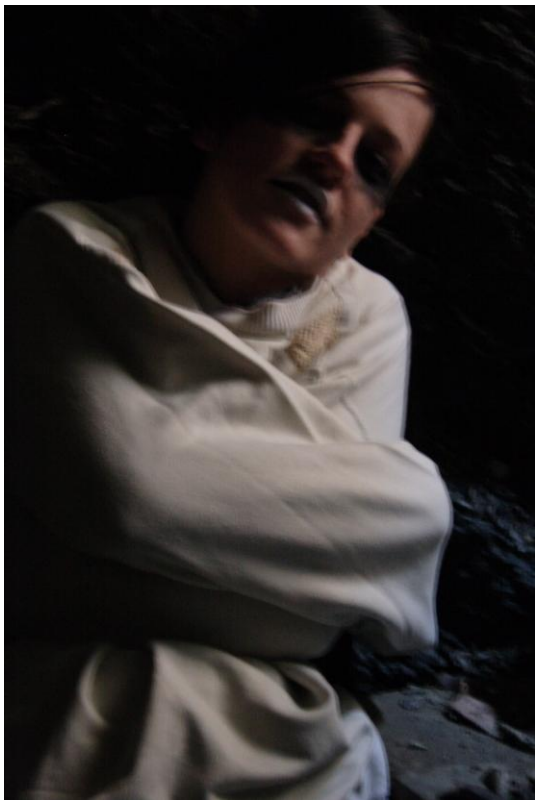
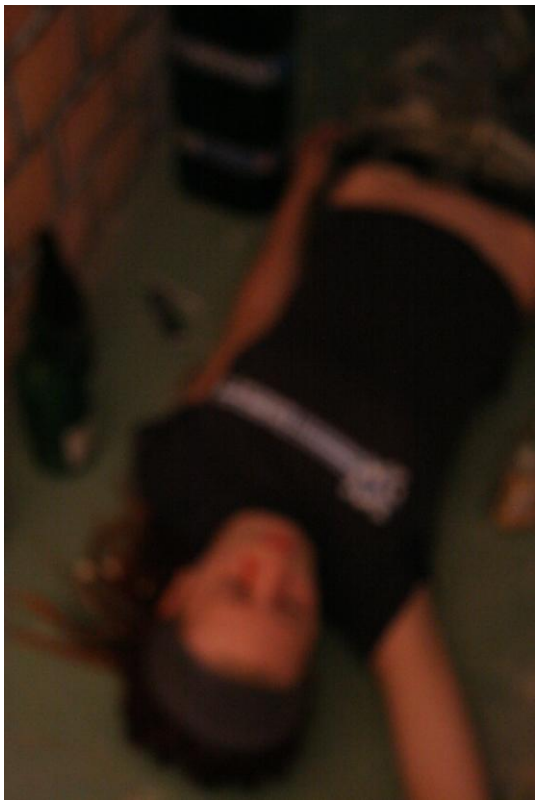

FOTO: ukázky z příprav jednotlivých scénářů autoportrétu, foto E. Jílková, Fr. Polášek; 2007- 2008

Tady a teď, ale co bude dál?

S"kamarádem" alkoholem či drogou…

Budu potřebovat pomoc, a říkám si o ni!

Majdička je velmi inteligentní děvče, nadaný jedináček a navíc dospívající. Má pocit, že má vše pod kontrolou a my že si můžeme říkat, co chceme. Ona sama nejlépe ví…
Ke konci práce už byla velmi unavená a přístupná i tomu, že si vlastně „lže do vlastní kapsy" a nejvíce že to vlastně ublíží jí. Spolu vymýšlíme strategie do budoucna. Výstupem z této techniky je uvědomění si nebezpečí přeceňování sebe sama, „lhaní si do vlastní kapsy" a speciálně v Majdině případě lehkovážnost a snadné podlehnutí v kontaktu s alkoholem.

KBT – exposice, nácvik odmítání apod., S. 24.
Logoterapie – Kdo jsem a kam patřím? Co vlastně od života chci a co můžu sama nabídnout? S. 26.

Nejméně příjemný okamžik: „To jak jsem seděla u zídky a ve sklepě a hrála si s inzulínkou.“
Důležitý okamžik: “Zničení stříkačky. Škrabání se do kopce“
Co mi běželo hlavu: “můj život, vzpomínky“
Objevil se příjemný okamžik a v jakém momentě?: „Z budoucnosti a podávání pomocné ruky“ (pomocná ruka podaná Terce).

Nejenom pro Terku bylo překvapením, jak spontánně zareagovala košem na prádlo – původně se stylizovala do vzorné studentky, ale stále se u toho ošívala, byla zjevně nesvá. Nakonec popadla koš na prádlo a s rozzářenou tváří prohlásila „dyť já vlastně chci bejt především mámou!“

FOTO: Terka a její autoportrét, pomocná ruka - viz text; foto František Polášek

PŘÍMÁ PRÁCE

- skupinová práce, text + ukázky

- fotokoláž skupiny – blíže se tomuto setkání věnuji v kap. Z hlediska arteterapie. S. 22.

- archetyp stromu

O skupinové práci, str. 13–14, jsem se zmiňovala již několikrát – nejvýznamnějším takovým setkáním je skupina na téma "archetyp stromu", str. 18-19, 24, 37–39.
Klienti si vybírají z mé nabídky fotografií stromů (formát 18x24cm), a též využívají fotografií stromů, které si sami nafotili a zhotovili ve fotokomoře. Vybírají si pouze ty fotografie, které v nich vzbudí nějakou emoci - ať už pozitivní, tak i negativní *(projektivní technika)*.

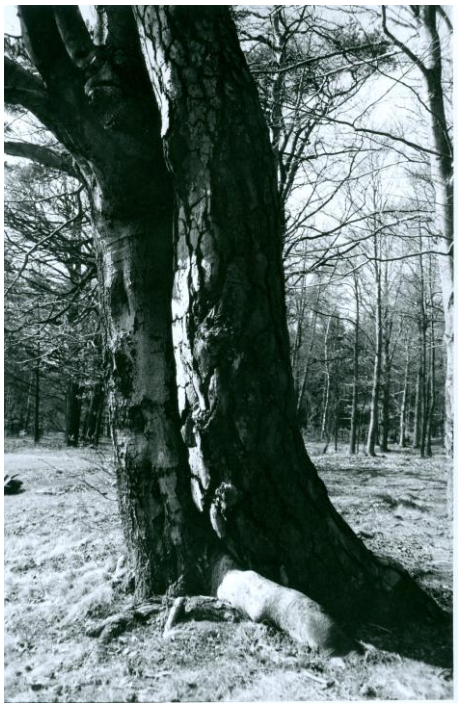
Obr. 1

Obr. 2

Obr. 3

Obr. 4

Obr. 5

I. Fotopříběh (obr. 1 – 5)

Pořadí fotografií si připravila sama, měla předem rozmyšleno, co chce fotografiemi sdělit:
1. fotografie – změť, strom je obrostlý, ale sám;
2. fotografie – 2 stromy (pohled do korun) coby symbol vztahu v oblasti přání;
3. + 4. fotografie – dvojice stromů v těsné blízkosti, celkový habitus, ustálení se, usazení;
5. fotografie – 3 stromy = rodina – „ráda bych toho jednou dosáhla“; symboly hlubokého vztahu; „ve vztazích potřebuji věřit“; … „chci mít školu, abych měla jistotu (finanční), protože si nevyberu žádného zbohatlíka, který by mě zabezpečil“.

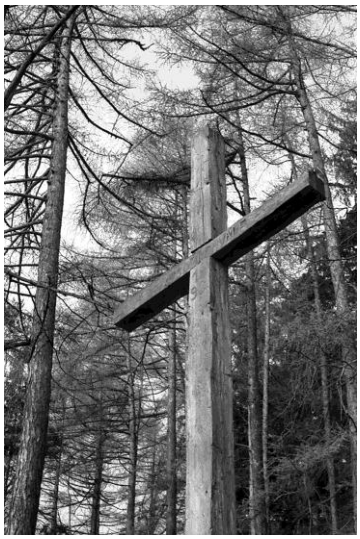
II. Archetyp stromu – celkově, fotopříběh (ukázky na straně 39)

Příběh vyznívá unaveně, jakoby Adélce docházely síly, nebo si už potřebovala vyzkoušet v realitě, jak si co ze svého předsevzetí ustojí – nakonec mluví o sobě a svých pochybách.
Kresba – dutina v kmeni stromu (tj. poškození, ztráta či trauma v určitém věku a fázi vývoje) – „nevím, kreslím ji ve stejné výšce u každého stromu.“ Zní to odevzdaně – má možnost bránit se? „Asi jo.“
2 fotografie – kmen zarostlý břečťanem: „břečťan ten strom asi svazuje…“ – „potřebuju už odsud pryč, štve mě to mezi těma lidma, potřebuju trochu soukromí – SLZY.
Mám pocit, že se ti to opakuje, co to je? Nepouštíš si moc lidi k tělu? „Asi jo. Jo. Jsem potom unavená.“
Večer prosí o individ. povídání si – strach z návratu do původního prostředí, obavy ze sebe samé, je jí špatně, pláče, vypráví o minulosti – nakonec mi ukazuje fotografie, které opravdu nejsou moc hezké (období na drogách, lidé kolem toho). Několikrát opakuje, že ji ty fotky tady tísní a že je chce spálit. – Proč je tedy hned nespálí? – Jdeme je hned spálit!
Přemýšlí také o tom, že by se do prostředí, kde brala drogy, už nechtěla vracet, plánuje popovídat si s rodiči, jestli by dům neprodali a nepřestěhovali se někam jinam.

Příběh, který budu vyprávět, není jenom o klientovi, ale také o fotografii v pomáhající profesi. Tu také využiji k bližší ilustraci obsahu svých slov.
V současné době je Štěpánovi 20let, je v maturitním ročníku dálkového studia na gymnáziu v Praze, a zároveň se připravuje na talentové zkoušky na Institut tvůrčí fotografie při Slezské univerzitě v Opavě, rovněž v dálkovém studiu.
Štěpán nastoupil k terapeutickému pobytu na naše oddělení na doporučení psychiatrické léčebny v Bohnicích, kde byl hospitalizován v jarních měsících 2004 s diagnózou zneužívání několika psychoaktivních látek (cannabis, alkohol) a s diagnózou poruchy chování. Do psychiatrické léčebny v Bohnicích šel na doporučení neurologa z fakultní nemocnice Bulovka, kde mu ošetřovali poranění, které mu způsobil otec.Pobyt v našem zařízení probíhal ve dvou etapách, nejprve absolvoval základní program, poté program doléčovací. Celkově byl účasten programu necelých 6 měsíců, od nás odchází v době své právní dospělosti, tedy při dovršení věku 18 let. K základním údajům: Rodiče jsou sice rozvedeni, ale otec, kterého má Štěpán spojeného s obavami, žije stále s nimi. Ke změně této situace dochází až v době pobytu u nás. V rodině vyrůstá ještě o 7 let mladší bratr. Od malička má Štěpán pocit odmítaného dítěte, matka přísná, nárokující, neustále kontrolující a vyžadující plnou poslušnost, otec znehodnocující a nejenom fyzicky agresivní.
Štěpán sám je astenické postavy, melancholického temperamentu, který ale kompenzuje extravertním chováním, má výraznou potřebu být oceněn a oceňován, přijímán autoritami a být respektován jako výrazná osobnost. Jde však také o úzkostného, rigidního člověka málo odolného vůči kritice a s častými pocity křivdy. V popředí je též vysoká žárlivost. Potřebuje bezvýhradné přijetí a sebepřijetí, lpí na vlastním názoru a je rezistentní vůči přesvědčování. Intelektově v pásmu vyššího nadprůměru. Má umělecké ambice jak literární, tak i hudební.
Všechny tyto osobnostní charakteristiky u Štěpána působí jeho problematické přijímání nejenom skupinou jako celkem, ale i jednotlivci. Štěpán k tomu přispívá i tím, že má tendence vidět ostatní v horším světle, a tak navazování kontaktu, po kterém tolik touží, je komplikováno i tímto faktem. Takto začíná i jeho pobyt u nás, díky čemuž si ale zařídil i více naší pozornosti, což mu dělá dobře, neboť pozornost od autorit je pro něj zajímavější a důležitější než dobré soužití a rozumění si se svými vrstevníky. Přesto se daří Štěpána postupně do skupiny začlenit, a to právě i za přispění práce s fotografií.
V programu doléčování je upřednostněn jeho postupný návrat zpět do rodiny, soužití s matkou a mladším bratrem. Věnujeme se tématu zodpovědnosti za své konání a přijetí reality takové, jaká je., tj. plnit jak domácí, tak i pracovní a studijní povinnosti, i když už má pocit, že by od všeho nejraději utekl. Pomocníkem, ale někdy i možností útěku od povinností se mu stává fotografie, se kterou se setkává v našem základním programu.
Nabídka fotografie odpovídá jeho uměleckým ambicím, zároveň si svým mohutným zájmem o ni opět zařizuje jakousi výjimečnost, povídání si kolem výtvarně pojaté fotografie mu umožňuje utíkat od základních problémů a vnitřních konfliktů. Ale je také sám pro sebe úspěšnější a hodnotnější. Navíc mu fotografie poskytuje možnost přijmout i technickou stránku věci – sám se jakýmkoliv technickým problémům, díky celoživotnímu otcovu znehodnocování především v této oblasti, vyhýbá, nevěří si v nich, má pocit, že jim nikdy nemůže rozumět. Přes práci s fotografií, kterou bezvýhradně přijal, vlastně přijímá i odmítanou oblast technickou (z fyziky např. optiku, mechaniku, světlo, ale též oblast anorganické chemie). Sám je překvapen, že tomu může rozumět, a navíc postupem času, v souvislosti s potřebou sebezdokonalování ve fotografii, tomu i rozumět chce. Začíná se ptát na názory a zkušenosti jiných... Už chce dokončit střední školu a mít maturitu, aby se mohl ucházet o studium na vysoké škole uměleckého směru. Podstatně výrazněji vnímá smysluplnost svého konání. Pracuje, aby si vydělal na fotomateriál, což je pro něho

přijatelnější odůvodnění nutnosti pracovat než např. důvod najíst se. Přes fotografii se také vlastně stal již členem a osobním fotografem hudební skupiny – on je pro ně důležitý focením jejich skupiny, fotí opravdu velmi zajímavě, navíc má kvalitně zvládnutou technickou stránku věci, jeho to baví, je si vědom své důležitosti, a navíc mají i společná komunikační témata, jimiž jsou nejenom hudba, ale i vlastní texty.
I přes zlepšení v souvislosti s fotografováním i s přirozeným zráním v průběhu dospívání se u Štěpána i nadále střídají pocity euforie a deprese, ale zvládá je lépe. Období, kdy byl tímto neúměrnou zátěží pro své okolí či pro jedince, kterého si vybral, je snad již, dalo by se říci, za ním...
A teď bych vám nabídla několik ukázek jeho tvorby – a zároveň poznamenávám, že toto vyprávění a prezentace fotografií vznikly se souhlasem klienta, výběr fotografií je zčásti i jeho výběrem:
1. část – fotografie vzniklé v období pobytu v našem zařízení, a to nejenom jako součást programu, a fotografie z prvních tří měsíců po ukončení pobytu u nás (zřetelné hledání vlastního výrazu i tematické orientace, fotografie spíše jako jednotlivé reflexe právě probíhajících vlastních nálad a pocitů, převažují depresivně laděné, pesimistické apod. záběry nad záběry bezstarostnějšími; – období dospívání, hledání – existenciální otázky, hledání smyslu života – má-li vůbec život smysl..., (Klára – velká láska); syrovost, autenticita.

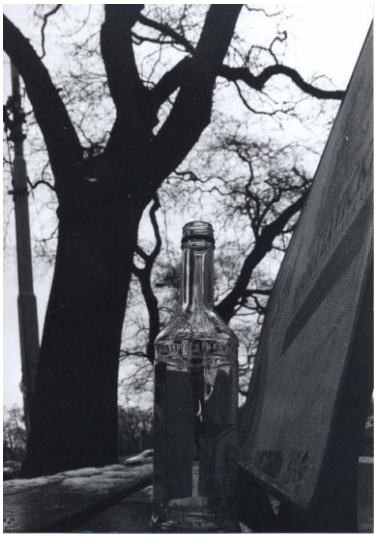

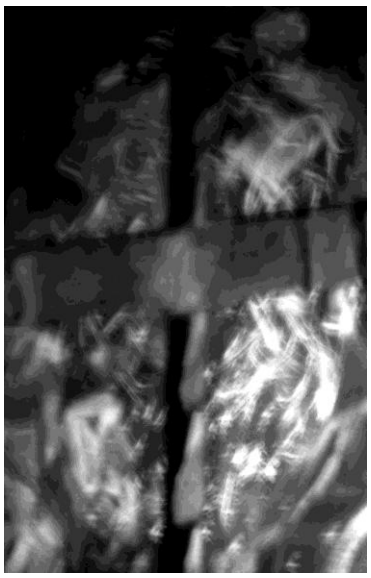
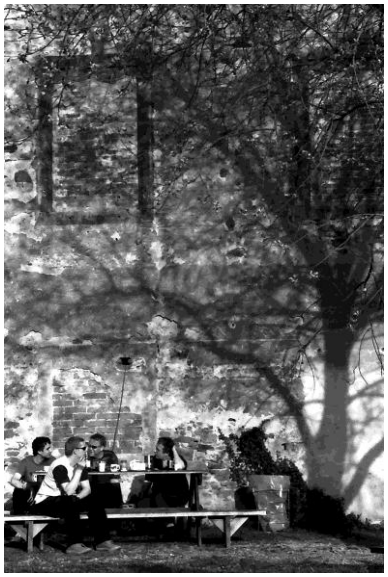

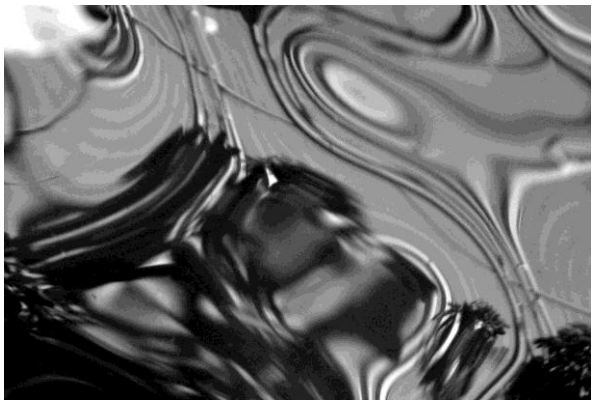
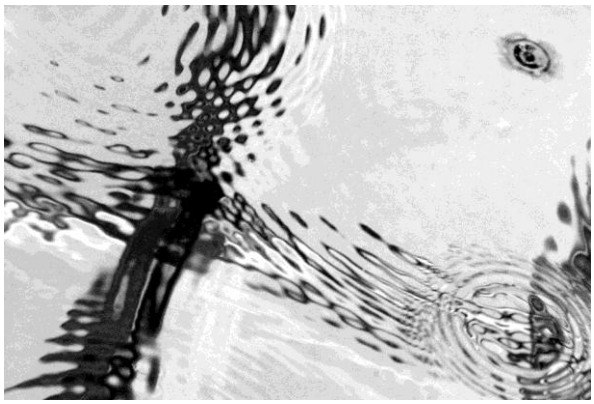

2.část – výběr z roční tvorby v období od jara 2005 do jara 2006 – technicky kvalitnější fotografie, začínají vznikat ucelenější a tematicky zaměřené soubory a cykly, multimediální kombinace; minimálně o stupeň výše jak obsahově, tak kvalitou zpracování, existenciálně zaměřené a depresivně působící fotografie se neobjevují ve srovnání s obdobím předcházejícím s takovou převahou; dospělejší, zralejší a kvalitnější práce... – zralejší výtvarný projev, sebekontrola.

Závěrem: Jsem si vědoma, že výběr fotografií je, samozřejmě, částečně ovlivněn i mnou, mým pohledem – a přiznám se, že z toho obrovského množství fotografií se vybíralo velmi obtížně; navíc měl Štěpán potřebu znovu všechno dělat, kontrolovat všechny negativy, popisovat je a přepisovat atp. – ale byla to zajímavá setkání se vzpomínkami, jak to tehdy bylo, jak jsem co vnímal... – a mnohému jsme se teď spolu i dost nasmáli...[19]

[19] *Text (s výrazně bohatšími fotografickými ukázkami než jsou uvedeny zde) vznikl jako příspěvek k AT konferenci konané ve dnech 23. - 24. listopadu 2006 v Měříně.*

KASUISTIKA – *příběh druhý*

Do řevnické léčebny jsem se poprvé dostala, když mi bylo 18 možná 19 let. Byla jsem sotva na začátku své drogové „kariéry", neměla jsem žádné kouřky, žádnou zábavu, nic mě nezajímalo..... Nejdrsnější ze všeho se mi zdal život mezi feťáky a dealery.
Byla to má první léčba a tak jsem si moc nedokázala představit co mě tam vlastně čeká, víceméně jsem si říkala, že to tam holt nějak ty dva měsíce překlepu.
S fotografií jsem se poprvé setkala právě tam, součástí léčebného programu byla i fototerapie pod vedením Elišky Jílkové. Bylo to pro mě něco úplně nového a zpočátku jsem ani tomuto programu nevěnovala velkou pozornost. V duchu jsem si říkala „no jo, je to zajímavý.....ale... jsou to přece jenom fotky, jak mi něco takovýho asi tak může pomoct??"
No a odpověď na sebe nenechala dlouho čekat, fotka i Eliška si mě začínaly pomalu získávat... že začátku se mi zdálo poněkud potrhlé, když jsme se celá skupina vypravila do lesa a každý z nás měl za úkol vyfotit strom o kterém si myslí, že prezentuje jeho samého. Jenže pak se fotky vyvolaly, my si kolem nich sedly dokola a nestačili se divit.
Jak je možný, že holka která byla nepříbojná, tichá a vždy bokem od ostatních se vyfotila jako útlý stromeček daleko od mohutnějších stromů? Jak je možný že kluk, který se cítil jako velký frajer a pan nepřemožitelný se vyfotil jakožto majestátní dub?

Jako by to všechno do sebe začínalo zapadat, dávalo to smysl a myslím, že i to byl důvod proč si většinu z nás fotografie získala.
Ale nešlo jen o to, mě osobně dalo moc i to, že jsem konečně dělala něco, dokázala to dokončit a jako třešničkou na dortu pak bylo ocenění a uznání nejen od Elišky ale i ostatních ze skupiny. Nikdy nezapomenu na své první hodiny strávené ve fotokomoře. Ten proces mi přišel např. prostě fascinující.... venku mě něco zaujme, vyfotím si to, potom vyvolám film a pak ta práce ve fotokomoře, kdy se mi nakonec objeví na fotopapíru obrázek - úžasné! A úplně nejúžasnější na všem bylo to, že to všechno jsem zvládla sama, to zjištění, že nejsem k ničemu, že když chci, dokážu věci dotáhnout do konce a ještě z toho pociťovat radost. Focení mě bavilo čím dál tím víc, což Eliška ještě chytře podporovala tím, že nám umožnila hlásit se do různých fotografických soutěží apod... Tudíž v tom byl i takový ten náboj soutěživosti atd...
Můj pobyt v Revnicích se blížil ke konci a musím upřímně říct že jsem si nebyla moc jistá, jestli zvládnu venku nebrat drogy, že to jsem si ale byla jistá, že chci fotit dál....
Fotit dál jsem chtěla jenže.... je jasný, že fotovat a přitom fotit dobrý fotky nejde moc dohromady. Začala jsem znovu brát a mnohem víc než dřív a tak focení šlo stranou, mrzelo mě to a bolelo, že ztrácím kontakt s jedinou věcí, která mě prostě bavila. Ale jinak to prostě nešlo....

Roky plynuly a já se propadala stále níž a níž k tomu pověstnému dnu, ale je fakt, že ať jsem na tom byla sebehůř, nemělo peníze a všechny své věci prodala, fotek nikdy, ten pro mě byl "posvátný" a asi jako jediný můj majetek z let minulých "přežil" až do dneška. Hlavně také díky Elišce, která jej střežila po celou tu dobu co jsem byla ve vězení.

Dnes, zhruba deset let od doby, kdy jsem poprvé přišla do Řevnic je už spousta věcí jinak, tři roky abstinuji a žiju jako normální člověk, nežiju v Čechách a je pravda, že teď už ani tolik nefotím, mám spoustu práce a není tolik času. Nicméně mě moc hřeje u srdce, že můj milovaný a „nesmrtelný" ů fotek je v těch nejlepších rukou (u Elišky), které jej mají v Řevnicích pro další nové klienty. Kdyby díky němu třeba jen jeden jediný člověk zjistil, že focení je mnohem zajímavější než fetovat, budu šťastná! ....

Petra Vyskočilová

Sint Maarten 14.10.07